

СТРАДАЊЕ РОМА У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ У НИШУ И ОКОЛИНИ

Небојша Озимић

Едиција
Sine ira et studio
Без гнева и пристрасности

© Музеј жртава геноцида / Genocide Victims Museum, 2026

Објављивање ове књиге подржали су
Министарство културе Републике Србије
Телеком Србија
Фондација Музеја жртава геноцида

Небојша Озимић

**СТРАДАЊЕ РОМА У
ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ У
НИШУ И ОКОЛИНИ**

Београд,
2026

1.

УВОД

Историјски развој ромске заједнице у Нишу и њено насељавање представљају значајан аспект културне и социјалне историје овог дела Србије. Роми су присутни у ширем подручју југоисточне Европе већ вековима, а њихово присуство у околини Ниша забележено је у документима још у средњем веку. Конкретнији и систематски подаци о насељености Рома у самом Нишу појављују се током османског периода, нарочито у турским пописима из 16. века.¹

Попис становништва из 1523. године бележи осам ромских кућа у оквиру Ниша, чији је старешина био Ширмерд, син Караце. Овај број се драматично повећава у наредним деценијама. Према попису из 1530/31. године, у нишком кадилуку је регистровано 408 ромских домаћинстава. Од укупног броја, 296 домаћинстава били су хришћанска ромска, 108 муслиманска, док су четири домаћинства била удовичка. Ова структура указује на процес исламизације који је захватио део ромске популације, вероватно као одраз ширих друштвено-политичких прилика и настојања да се обезбеди бољи положај унутар отоманског система.² Укупан износ пореза прикупљен од ромске популације (13.836 акчи) сведочи о њиховом економском значају у друштвеној структури града.³

¹ Ђирић, Ј. (ур.) (1995). Енциклопедија Ниша – природа, простор, становништво (књ. 1). Ниш: Просвета.

² Исто (1995), стр. 184–185.

³ Према проценама стручњака (Pamuk, Ş. (2000). A monetary history of the Ottoman Empire.

Роми у османском Нишу нису били само пасивни поданици већ су активно учествовали у економским и занатским токовима града. Њихове традиционалне делатности обухватале су коваштво, поткивање коња, таљигарске услуге, ситну трговину, као и гатање и музичке наступе.⁴ Та занимања су им омогућила економску одрживост, али су их истовремено држала унутар нижих друштвених слојева. Роми су били територијално концентрисани на периферији града, где су се формирала специфична насеља позната као махале или скраћено „мале“. Ове мале су представљале више од физичког простора, то су биле основне јединице социјалне организације, омогућавајући очување традиционалног начина живота, обичаја, језика и културних образаца.

НАСЕЉА РОМА

Најстарија таква насеља у Нишу, формирана током османског периода, укључују Београдмалу, Рабаци малу и Стамбол капија малу. Београдмала је настала у периоду када је град још увек био ограничен одбрамбеним структурама и смештена је била на периферији, лево од пута за Београд. Како се урбано језгро ширило, нарочито после ослобођења ниша од Турака 1878, ова мала је временом ушла у градску структуру. Уочи Другог светског рата и после њега помера се ка периферији и шири на другу страну београдске пруге, на дотад ненасељено и пусто земљиште. На ранијем месту београдске Циган-мале процењује се да је било око 200 кућа.⁵

Друга стара ромска махала у Нишу, формирана у доба Турака, јесте Стамбол-капија мала. Последњи остаци ове махале налазе се у близини данашњег Синђелићевог трга и Народног позоришта. И ова махала је настала на ивици унутрашњег јарка који је

Cambridge: Cambridge University Press.) у овом периоду је 1 кг злата износио 17.240 акчи или 73.945 долара. Према том рачуну, износ од 13.836 акчи износио је 59.327 америчких долара на дан 18. јун 2025.

⁴ Трајковић, И. (1990). Роми – Цигани у Нишу. Зборник Народног музеја Ниш, (6–7), стр. 95.

⁵ Исто (1990), стр. 95.

штитио Ниш, а који је почетком овог века испуњен и претворен у улицу. У прошлости је ово место било између два важна пута на излазу из Ниша, између цариградског друма (данас Булевар Зорана Ђинђића) и пута на чијој се траси данас налази Душанова улица. Данас се ово насеље налази у ужем центру Ниша и има десетак ромских кућа.⁶

Трећа најстарија ромска махала је Рабаци-мала. Формирана је у турско време, на спољној ивици унутрашњег јарка, неколико стотина метара од њега. У Француском плану из 1737. године уписана је као „Barakues des Egiptines“⁷. У њој је 1930. године било 36, а шездесетих година свега 5 кућа. Већина становника ове махале преселила се у новоформирану Чегра-малу, на Сточни трг. По причању житеља, Сточни трг Чегра-мала формирана је 1910. године када је седамдесетак циганских домаћинстава из Ниша купило земљиште поред сточног трга, на западној периферији града (саобраћајно изолованој, и поред тога што је ту пролазио пут за село Медошевац) и ту се настанило. Средином овог века ово насеље је прерасло у највећу циганску махалу у Нишу, са преко 200 кућа и педесетак штала. До средине 20. века њен простор је смањен, а становници делимично расељени ка периферним деловима, што је довело до настанка нових ромских зона, као што је Нишавско корито.

Упркос просторној маргинализацији, ромске заједнице у овим малама показивале су високи степен унутрашње кохезије. Социјална структура била је организована око породичних и родбинских веза, уз присуство локалних вођа и традиционалних институција које су регулисале међусобне односе, решавале спорове и представљале заједницу пред властима. Економски статус ових заједница остајао је скроман, делом због дискриминације, али и због ограниченог приступа формалном образовању и регулисаном тржишту рада.⁸

⁶ Исто; Ђирић, Ј. (1995). Енциклопедија Ниша – природа, простор, становништво, стр. 183–184.

⁷ Трајковић, И. (н.д.). Роми – Цигани у Нишу, стр. 95.

⁸ Ђирић, Ј. В. (1979). Насеље Рома као обележје градске периферије на примеру градова југоисточне Србије. Лесковачки зборник, 19, стр. 219–224.

До почетка 20. века, ромска популација у Нишу постепено се повећавала. Иако не постоје прецизни статистички подаци за све периоде, може се закључити да је Рома било све више, као и да је њихова територијална расподела постајала разноврснија. У овом периоду долази до првих значајнијих покушаја асимилације и укључивања у шире друштвене токове, али са ограниченим дометима. Основни образовни нивои остали су недоступни већини ромске деце, што је додатно продубљивало друштвене неједнакости.

На прагу Другог светског рата, ромска заједница у Нишу била је етнички хетерогена и територијално фрагментисана, али чврсто организована унутар својих мала. Ове заједнице биле су сведочанство дугог трајања, истрајности и способности адаптације упркос бројним изазовима. Просторна изолованост, ниска друштвена мобилност и ограничени ресурси били су стални елементи у животу ромске популације, али су истовремено доприносили очувању културног и идентитетског интегритета у променљивим историјским околностима. Све до почетка 1941. године, Роми у Нишу су, упркос бројним тешкоћама, одржавали присуство у урбаној структури града и представљали специфичну, али незаобилазну компоненту локалне друштвене мреже.

Српска међуратна штампа је посветила пажњу Ромима онолико колико су спољашње прилике на то утицале. Тако лист *Време* у чланку „Цигани беже из Чехословачке“ доноси вест да су Роми почели да напуштају Чехословачку након што је у парламенту донет предлог закона о ограничавању кретања и губљењу других слобода који се односи на Роме.⁹ Према дописнику, Роми су највише бежали у Мађарску и Румунију.¹⁰ У овим земљама су на снагу ступили антирасни закони 1940. године, који су битно утицали на доношење закона *Numerus clausus* 5. октобра 1940. на територији Краљевине Југославије.

⁹ Овде се ради о тзв. Закону бр. 117/1927 који је означавао Роме као „асоцијалне“, предвиђао увођење личних карата и могућност смештаја деце у државне институције. За Роме је ова последња мера – присилно одузимање ромске деце „за добробит детета“ – од 1923. постојала у Швајцарској док су протеривање Рома са своје територије до 1927. законом већ предвиделе и спроводиле Италија и Шведска.

¹⁰ Закон бр. 117/1927 о „асоцијалним“ лицима. (1927). *Време*, 15. август, стр. 8.

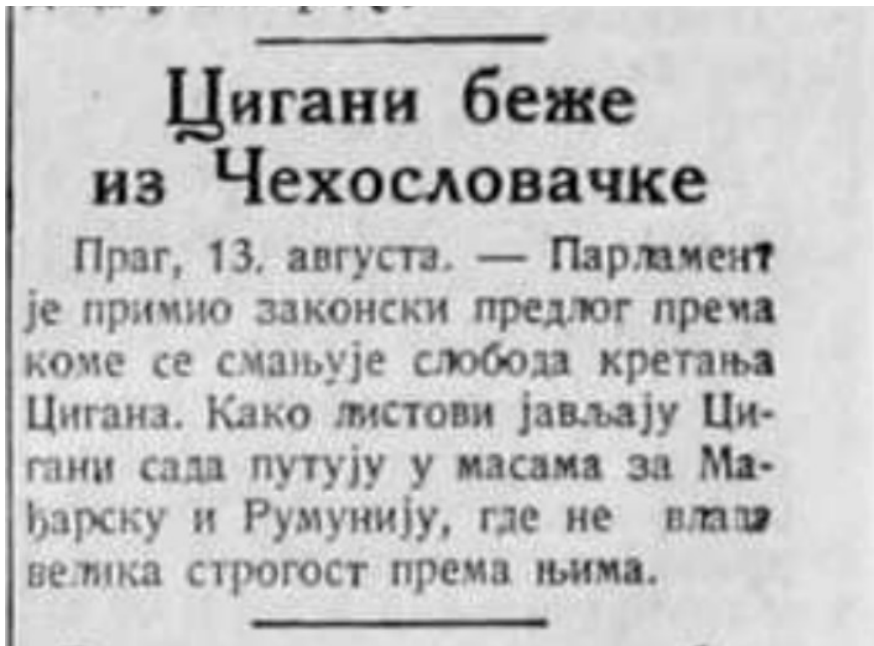
Нишки Роми између два рата

Нишки Роми између два рата

У покушају да створи привид што нормалнијег живота, новине почињу да објављују вести из свакодневног живота чији су главни актери Роми. Тако новинар листа *Правда* извештава како је протекао ритуал сунећења три сина нишког носача Арифовића. Врло сликови опис и простор који је одвојен за ову репортажу сведоче о настојању уредништва да истакне да су Роми „једни од нас“. И заиста, свакодневно извештавање српских листова о стању у ромским заједницама и променама у њима јасан је показатељ ове тежње.

Па ипак, и поред већинског става Срба према Ромима, месец дана после доношења антијеврејских уредби од 5. октобра 1940, Симфонијски оркестар Београдске радио-станице расписао је конкурс за 4 прве виолине, 3 друге виолине, 1 виолу, 1 чело, 2 хорне и 1 соло фагот. На крају огласа, у последњој реченици стоји: „Писмене

Чланак из листа *Време*, 15. август 1927.

понуде слати секретаријату на исту адресу до 19. о. м. Јевреји, полујевреји и цигани – не долазе у обзир.¹¹

И поред свега, нишки Роми се, крајем 1940. и почетком 1941, јављају као војни обвезници, дужни да похађају петнаестодневни болнички курс. Тако Моравском бановинском одбору Друштва Црвеног крста у Нишу стиже допис К- Пов. 4413/40 у коме се тражи да обавесте команду „да ли су се сви обвезници јавили на издржавање вежбе пошто су неки раније сазнали и отишли на вежбу не чекајући позив а други нису могли да се одазову позиву из различитих разлога.“¹² Из списка састављеног од 12. 12. до 20. 12. 1940. види се да су се јавили: Амзић Ш. Осман, Ибрајмовић Ш. Сабит, Јусуфовић Курта, Салијевић Б. Рамадан, До-

¹¹ *Ојштинске новине*. (1940, 11. новембар). Београд.

¹² *Црвени крст Ниш*. (н.д.). Некласификована грађа.

Уз нарочити церемонијал, уз свирку и са печеним јагањцима на богатој трпези, нишки цигани прославили су сунетовање три сина носача Арифовића

Мали обрезаници лежали су у својој соби, богато украшеној

Ниш, 13 августа

Дуго се спремао сиромашни нишки носач Арифовић да достојно прослави сунетовање своја три сина. Одајао је сваког дана од уста, често гладовао и он и деца, али најзад запамтиће нишки Цигани кад Арифовић обрезује своје синове. И свечаност је дошла. Бучна. С музиком, печеницама и разним даровима. Цигани ће памтити сунетовање Арифовићеве деце, али зато ће Арифовић, можда, сутра гладовати. Али, такав је адет!

С припремама се почело одавно. На четири дана пре саме свечаности украшена је кућа, а од собе у којој ће лежати неколико дана обрезани малишани створен је мали мистични кутак.

Кад је сванула недеља, чудна узнемиреност обузела је све нишке Цигане. И из свих махала, са периферије Ниша, долазили су да увеличају свечаност, да и они мало „кркну“ од јагањаца, који су се већ окретали на ражњу. Девојке, чудно украшене, намазане неком нарочитом смесом коју Цигани ову „тел“, давале су неку мистичну чар целој свечаности.

Сви су били весели. Па и мали Арифовићи: Рамадан, Беует и Бефил. У свечаној одели, са зеленим марамема око руке, са фесовима украшеним дукатима још из времена Марије Терезије, они су се гордо шетали, оба синами ласкавим речима и свакојаким пажњом.

Велика је свечаност за Цигане сунет њихових синова. Оба вијена мистицизмом испуњена различитим обредима, она представља символ чистоте и невиности. Зато су ту и сви Цигани. Зато је Арифовић и потрошио сав свој новац. Зато су ту и трубе, и гочеве, и зугле.

Трештале су трубе, а грмели су гочеве.

То Арифовић сунетује своје синове.

— ХОЋУ ЖЕНУ —

Дошао је и тренутак када треба извршити свечани обред. Малишани су изведени из куће. Богато украшени коњи већ су их чекали. И онда је настала чудна процесја кроз Ниш. Три малишана су јахала, а гомили Цигана су околу клицале.

После једночасовног обиласка око вароши, вратили су се Цигани у Арифовићеву кућу. Рамадан, Беует и Бефил су ишли унутра. За њима је ишао поносити стари Арифовић са женом. Последњи био је „господин берберин“ који ће обрезивање извршити. А када су се малишани скинули, пришао је стари Арифовић. У његовим очима појавиле су се сузе. И говорио је, говорио. Дуго. А малишани су стајали збуњени, не разумевајући свог оца. А када је стари Арифовић завршио, настао је најрадоснији час у животу његове деце. Упитао их је стари Арифовић шта ко од њих жели.

И Рамадан и Бефил тражили су кућу. А мали Беует је хутао. Једног момента, као да му је дошла снага, узвикнуо је:

— Хоћу жену.

И стари Арифовић мораће да испуни ову свечану жељу.

Деца су легла. Обред је извршен. За све посматраче је спуштена завеса.

У БЕСНОМ ИГРАЊУ СЛИВАО СЕ ТЕЛ НИЗ ЛИЦЕ

А кад је стари Арифовић објавио да је обред срећно извршен, настало је бесно играње. Ноге већ посусталих Цигана је два су се преплетале, а задихано дисање девојака сведочило је о снази, о силама које су унете у игру. „Тел“ се сливао низ лице, али се игра продужавала. Онда се јело и пило, па опет је настајало бесно ковитлање.

Зора је затекла већ пијане Цигане.

М. П.

Чланак из листа *Правда*, 14. август 1937.

Фотографије нишких Рома¹⁵

Ромска свадба 1912.

¹⁵ Фотографије преузете из књиге Јакшић, Н. (2001). Стари нишки Роми. Ниш.

Роми на Ђурђевдан 1937.

Хирија Османовић са вереником

Осман Балић са супругом Садидом

2.

СТРАДАЊЕ РОМА У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ НА ПОДРУЧЈУ НИША И ОКОЛИНЕ (1941–1944)

Пре почетка Другог светског рата, према попису из 1940, у граду је живело око 950 Рома а на сеоском подручју око 350. У том броју нишке Роме је затекао Други светски рат.¹⁶

Бомбардовањем градова Краљевине Југославије, у јутарњим сатима 6. априла 1941, започео је рат Немачке и њених савезника против Југославије. Већ 9. априла у Ниш је ушла 11. оклопна дивизија и заузела град. Већ наредног дана читаво подручје Моравске бановине је било окупирано.¹⁷ До средине маја радило се на рашчишћавању рушевина, пописивању Рома и Јевреја као и припадника организација које су сматране англофилским: ротари клубови, масонске ложе, странке демократске оријентације.

Наредба Бановинске управе у Нишу од 30. маја 1941. године (бр. 2480), донета у складу са директивом немачке Фелдкомандантуре, сведочи о брзој институционализацији антисемитизма и ан-

¹⁶ Ćirić, J. (1991). Prilog o poreklu i prošlosti Roma u Nišu i niškom kraju. *Nissa*, 3–4, стр. 468; Jovanović, Đ. (2024). Culture of memory without remembrance: The Roma of Niš and the Holocaust. In D. Stojanović, T. Jacobi, & M. Pissarri (Eds.), *Roma in Serbia and Bosnia and Herzegovina: Local histories and memories of World War II* (p. 84). Beograd: Forum ZFD.

¹⁷ Миловановић, М. М. (1983). Логор на Црвеном крсту у Нишу. Београд–Ниш, стр. 13.

тициганизма на простору окупиране Србије. Увођењем низа ограничења за Јевреје и Роме, власти су успоставиле оквир за њихово систематско друштвено искључивање и припремиле терен за физичку ликвидацију.

Наредбом је прописано да Јевреји и Роми (названи „Зигенер“) смеју да купују робу у продавницама и на пијацама искључиво између 11 и 12 часова, при чему им је приступ пијацама забрањен у дане седмичних и годишњих вашара. Забрана се односила и на њихову продајну делатност – није им било дозвољено да продају робу нити да посредују у трговини, нарочито на пијацама. Такође, Јеврејима и Ромима је било онемогућено присуство на културним и јавним догађајима, укључујући позоришта, биоскопе, спортске приредбе, купалишта, кафане и вашаре. У посебним случајевима могли су да посећују угоститељске објекте чији су власници и сами припадници истих заједница, али уз одобрење власти, и то само до 20 часова. Обавезно је било и ношење трака за идентификацију, за све особе оба пола. Наређено је да лица која нису добила траку то одмах пријаве властима. Непоштовање ових одредби повлачило је казне предвиђене чланом 22 посебне наредбе о Јеврејима и Циганима.¹⁸ Такође, уредбом је предвиђена регистрација и конфискација покретне и непокретне имовине, уз забрану власницима да њом располажу и ограничење кретања у граду.¹⁹

Ова наредба слична је законодавним мерама које су већ у априлу 1941. примењене у Београду, као и у оквиру ширег система окупационе власти у Европи. Сличне одредбе биле су присутне у Независној Држави Хрватској (НДХ), где су Јевреји и Роми већ од априла 1941. стављени ван закона и затварани у логоре попут Јасеновца и Данице.²⁰ У Румунији су ромске породице депортоване у Транснистрију, под оптужбом да представљају друштвену и еко-

¹⁸ Архив Војног музеја. (1941). Фонд Фелдкомандантура Ниш, документ бр. 2480, „Наредба о Јеврејима и Циганима“. Дигитална копија.

¹⁹ Лист уредаба, бр. 8. (1941, 31. мај), 85–89; Ново време, бр. 19. (1942, 3. јун), стр. 2.

²⁰ Goldstein, I. (2001). *Holokaust u Zagrebu*. Zagreb: Novi Liber, стр. 95–98.

номску претњу. Мађарска је од 1941. године такође усвојила низ прописа којим се Ромима ограничавају кретање, приступ образовању и запошљавању, а многи су послати у принудне логоре.²¹

Ова наредба је нарочито значајна јер потврђује истовременост и равноправност третмана Рома и Јевреја као „непожељних“. За разлику од одређених територија на којима је антициганизам био секундарни или парцијално спровођен, у Нишу и ширем подручју Србије Роми су од почетка били обухваћени репресивним политикама једнаким онима које су погађале Јевреје. Ова чињеница баца ново светло на питање институционалне дискриминације Рома у оквиру нацистичког поретка и оспорава уврежене представе да су они били жртве искључиво стихијске или локалне репресије.²²

Актом од 10. јуна наложено је хитно спровођење одредбе од 31. маја као и да се одмах уклоне из државне и самоуправне службе сви службеници Јевреји и Роми. Тако су решењем бр. 28199 од 10. јуна разрешени дужности: Гершон Букиш, економ Градског поглаварства; Нахман Мандиловић, чиновник Управе трошарине; Арон Харован, стражар Управе трошарине; Трајко Латифовић, малбаша Градског поглаварства; Салија Хајрић, малбаша; Јашар Салијевић, малбаша; Гане Зекић, малбаша; Ариф Еминовић, малбаша; Мустафа Агушевић, малбаша; Салија Ајдиновић, служитељ Техничког одељења; Шефкет Асановић, чистач; Незир Куртић, чистач; Нумер Салијевић, чистач; Меда Бајрамовић, чистач; Цема Алијевић, позивар; Ашим Салијевић, позивар; Мустафа Суљић, позивар; Јашар Османовић, чистач дневничар.²³

²¹ Lewy, G. (2000). *The Nazi persecution of the Gypsies*. Oxford: Oxford University Press. стр. 125–136.

²² Управо због тога наредба из Ниша може послужити као кључни извор за разумевање увођења и спровођења расних закона према Ромима у југоисточној Европи, и тиме се мора уврстити у шире компаративне студије о правној и административној основи Порајмоса.

²³ Златић, Ј. (1990). Страдање Јевреја и Цигана у Нишу 1941–1943. *Nissa*, стр. 3–4, 87–94.; Јовановић, Ђ. (2008). *Kultura zaborava ili Romi u Nišu u vreme II svetskog rata*. In S. Bosto, T. Cipek, & O. Milošević (Eds.), *Kultura sjećanja: 1941. Povijesni lomovi i svladavanje prošlosti* (p. 89). Zagreb: Disput.; Озимић, Н. (2023). Прогон и стрељање Рома из нацистичког концентрационог логора на Црвеном крсту у Нишу (1941–1944). У: *Цивилне жртве Другог светског рата (1939–1945)*, стр. 248. Крагујевац: Спомен-парк „Крагујевачки октобар“.

Auf Grund der Anordnung vom 30. Maj 1941., die sich auf die Juden und Zigeuner bezieht, und gemäss der Verfügung der Feldkommandantur in Nisch, wird von der Banatsverwaltung

ANGEORDNET:

1) Die Juden und Zigeuner dürfen ihre Einkäufe an allen Arbeitstagen nur in der Zeit von 11 bis 12 Uhr in den Geschäften besorgen. Die Einkäufe am Marktplatze sind den Juden und Zigeunern in der Zeit von 11 bis 12 Uhr alltäglich gestattet, ausgenommen zur Zeit der Wochen- und Jahrmärkte.

2) Juden und Zigeunern ist das Verkaufen von Lebensmitteln auf den Marktplätzen, sowie jeder Zwischenhand im Stadtbereiche strengstens verboten.

3) Juden und Zigeuner dürfen keine Teater, Kinos, Vergnügungsstätten jeder Art, öffentliche Bäder, Sportveranstaltungen, Jahrmärkte, Gast- und Kaffeehäuser besuchen. Ihnen ist nur der Besuch in besonders gekennzeichneten Gastwirtschaft gestattet, deren Eigentümer eine besondere Bewilligung von den zuständigen Behörden hierzu erhalten hat, jedoch muss diese um 20 Uhr geschlossen werden.

Arten ist das Betreten dieses Lokales verboten.

4) Die erhaltenen Armbinden zur Kennzeichnung der Juden und Zigeuner müssen von allen Juden bzw. Zigeunern beiderlei Geschlechtes getragen werden. Wer diese durch Zufall nicht erhalten hat, hat sich sofort bei der zuständigen Behörde zu melden.

Wer sich dieser Anordnung widersetzt, wird im Sinne des § 22 der auf Juden und Zigeuner sich beziehenden Verfügung bestraft.

Banatsverwaltung Nisch, Juni 1941. II No 2480.

Druckerei „Car Konstantin“

Наредба о ограничавању права Јеврејима и Ромима

Схвативши ношење траке као први предуслов за могуће страдање, нишки Роми су одржали 25. јуна 1941. састанак у Исламској верској заједници Ниша затраживши заштиту од ње. Имали су у виду да је Касим Ђехајић, судија шеријатског суда, чија су два сина била у немачкој војсци, био веома близак Немцима. Јаша Ашимовић сведочи:

„Ђехајић је заиста помогао. Кад су се ови вратили из Београда, Цигани су му понудили новац и он је пристао да он са имамом Рамахоћом, оду у Сарајево. Са њим су ишли и Цигани, њих пет. Успели су да убеди шеријатског судију да сваки Циганин добије декрет да то нису Цигани, него да су то муслимани, да им је вера исламска и оне је по Курану доказивао да може да буде исламске вере и Шиптар и Египћанин и други. Он је тврдио да су то домороци. Ђехајић је пре одласка у Сарајево отишао у Командатуру где су му рекли да је потребно да он донесе од главног верског поглавара такав декрет што ће они да му уваже. Главни поглавар у Сарајеву био је Спахо Рејсулема, врховни поглавар муслимана у Југославији, али са седиштем у Сарајеву. Код њега су ишла ова двојица и наша три Цигана. У Сарајеву су примљени и разговарали и поглавар је одмах разговарао са командантом за Србију, генералом Шредером у Београду (први командант окупиране Србије). Он је одмах издао наређење и док су они дошли, ово је било јављено да се уништи ранија одлука о прогону Цигана и да се скину траке и све забране за Цигане.“²⁴

Према сведочењу Асана Саиповића, једна група нишких Рома је, у настојању да издејствује повољнији третман, најпре посетила Драгишу Цветковића, бившег председника Владе Краљевине Југославије, који се у том периоду налазио у кућном притвору у Нишкој Бањи, а потом и председника квислиншке владе Милана Недића. Саиповић, слично као и Јаша Ашимовић, истиче да није носио прописану траку као обележје за Јевреје и Роме, што може указивати на одређени степен заштите или толеранције унутар локалне заједнице или на селективну примену прописа у појединим случајевима.²⁵

²⁴ НМН, МК12. (н.д.). Изјава Јаше Ашимовића [студ. мат.]. У: Озимић, Н. (2023). Прогон и стрељање Рома..., стр. 249. Подвукао Н. О.

²⁵ НМН, МК12. (н.д.). Изјава Асана Саиповића.

У породичном усменом предању које је пренео Осман Балић, праунук Османа Балића, наводи се да је идеју промене идентитета ради спасења нишким Ромима сугерисао управо Драгиша Цветковић. Према овом сведочењу, одређени број Рома је прешао у ислам како би избегао репресију и прогон, чиме се – бар формално – дистанцирао од правног положаја који је нацистички и колаборационистички режим наменио „Циганима“ као расној категорији.

Сличне појаве забележене су и у другим окупираним деловима Европе, где су маргинализоване групе прибегавале променама идентитета као заштитном механизму.²⁶ Овакав поступак треба тумачити не као израз идеолошке лојалности, већ као крајњу меру преживљавања у условима нацистичке расне политике која је Роме дефинисала као „асоцијалне“ и стога предвиђала њихову изолацију, депортацију или ликвидацију.²⁷

Ђеџић је издејствовао низ привилегија за Роме. Они су могли да се запошљавају, имали су у Шуматовачкој улици канцеларију у којој су се састајали и договарали како да спасу своје сународнике, при чему су скупљали и веће новчане суме да би митом издејствовали пуштање. О тим данима сведочи Бајрам Далиповић:

„Негде око Ђурђевдана ја сам ушао у једну кафану и видим на зиду пише: ‘Јеврејима и Циганима приступ забрањен’. После извесног времена дате су траке нама и Јеврејима, да носимо као знак распознавања. Немци су отпуштали са рада Цигане и Јевреје. Отпуштено је тада око 50 Цигана из Железничке радионице, а било је и других који су било где радили, у државним установама. Били смо око 20 дана без посла. После нас поново вратише на рад. Вратили су све. Обавештење о повратку на рад добили смо преко звучника који је био постављен код Споменика и на другим местима, а и на друге начине су нас обавештавали.“²⁸

Међутим, било је и оних Рома који су се услед ратних околности изненада доселили у град и нису улазили у спискове при-

²⁶ Kenrick, D. (2001). *Gypsies under the Swastika*. Hatfield: University of Hertfordshire Press.

²⁷ Lewy, G. (2000). *The Nazi persecution of the Gypsies* (pp. 90–93). Oxford: Oxford University Press.

²⁸ НМН, МК12. (1967, 14. мај). Изјава Бајрама Далиповића [студ. мат.].

Вешање Драгутина Дермишевића 9. септембра 1941. у Нишу
(НМН, МК12, студијски материјал)

вилегованих. Такви Роми су хапшени и затварани још од јесени 1941. године. Први Ром који је убијен на територији града Ниша био је Драгутин Дурмишевић, ухваћен у покушају крађе из немачког воза на железничкој станици. За пример другима, Фелдкомандантура 809 је 9. септембра објавила да је казнила Драгутина Дермишевића због почињеног дела. Немци су га обесили у центру града.²⁹

²⁹ Озимић, Н., и др. (2014). Жртве лагера Ниш. Ниш: Медивест КТ, Народни музеј.

У време хапшења угледних грађана Ниша у ноћи између 22. и 23. октобра 1941. године нису поштеђени ни Роми. Међу 150 ухапшених нашао се и Осман Балић, старинар из Ниша, који је остао у логору нешто више од месец и по дана.³⁰ Умро је од последица боравка у логору три месеца после изласка на слободу. Без обзира на интервенције Исламске заједнице, хапшење нишких Рома извршено је и 9. јануара 1942. године. Наводно су их окупатори одредили за рад у логору. Били су ангажовани да копају јаме на Бубњу за осуђенике на смрт и да их сахрањују. Укупно је ухапшено 11 Рома који су стрељани 2. фебруара 1942. на Бубњу, када су завршили свој посао.³¹

Постало је јасно да се однос према Ромима променио упркос Техајићевим и интервенцијама код немачких власти. Службени лист квислиншке власти *Ново време* 20. фебруара 1942. доноси злослутан чланак у чијем се наслову помиње „решење циганског питања“. У делу који се односи на Роме пише: „Исто тако било је речи и о такозваном ‘циганском проблему’, који захтева своје решење. Наиме, у Нишу, нарочито на периферији, живи више хиљада Цигана, од којих су један део домородци, али има и досељеника. Цигани су, ранијих година, од појединих режима овде били толико фаворизовани да су претстављали моћан фактор у граду, и о њиховом ставу и жељама водило се рачуна, мада је то у већини случајева било у супротности са општинским интересима места.“³²

Део о Ромима на овај начин конципиран, у новинском чланку смештен између дела о решавању нагомиланих проблема градских службеника и буџета за 1942, који је „за неколико милиона мањи од прошлогодишњег буџета“, заправо је била вешто прикривена

³⁰ Озимих, Н. (2011). Хапшење угледних Нишлија октобра 1941. Пешчаник, 10, стр. 112–120.

³¹ Архив Југославије (АЈ), фонд Ратна штета 1941–1945. (ФРШ Ниш), фасцикла 5 – Ниш, искази Меда Омеровића и Анеци Куртића из Ниша. У питању су, према сећању Меде Омеровића, следећа лица: Селим Ибрахимовић, Рамадан Ибишевић, Рамадан Алимановић, Стеван Којић, Бајрам Аритовић, Стојан Асковић и Бајрам Арифовић, Светозар Зарко Демировић, Ашим Ибрахимовић, Салих Ибишевић и Фаик Рамић.

³² Ново време, 20. фебруар 1942, „Буџет нишке општине износи 19,500.000 динара, проблем статута градских чиновника и решење ‘циганског питања‘“.

одлука о промени политике према Ромима. Имајући у виду да је ова седница одржана у атмосфери опште пометње, 12. фебруара се догодило познато бекство из нишког логора због чега је у наредним данима (16, 17. и 19. фебруара) стрељано око 1170 људи³³ – није далеко од претпоставке да је „решење циганског питања“ индуковано овим догађајима.

У новим хапшењима, међу осталим Ромима, ухапшени су Медо Омеровић и Анеци Куртић, који су били задужени за копање рака и сахрањивање на Бубњу. Они су преживели и после рата били важни сведоци масовног стрељања у фебруару 1942. године. Мемед Пашић је био командант свих група Цигана које су закопавале стрељане на Бубњу. Страхујући за своје животе поједини нишки Роми су спас нашли пријављивањем на добровољни рад у Немачку.³⁴ Тако су се многи спасили од егзодуса који је тек следио.

У логор је, почетком маја 1942. године, допремљена група Рома са подручја Топлице и Алексинца, коју ће Немци јуна исте године, са преосталим Јеврејима, отерати у логор на Бањици и стрељати.³⁵

Прво велико хапшење Рома у Нишу догодило се 20. октобра 1942. године. Ухапшени су сви мушкарци старији од шеснаест година, па до оних у дубокој старости. Ромски кмет је водио војнике и викао на српском: „Народе, устаните и излазите“, а на ромском језику: „Бежите, куд који зна“. Захваљујући тој сналажљивости кмета многи су се разбежали.³⁶ Ипак, ухапшено је око 370 Рома и одведено у логор на Црвеном крсту. Међу њима је био и значајан број музичара. Једном су дозволили да унесе виолину. Тако су у логору настале познате песме – „Циганска је туга преголома, нико не зна шта се њима спрема“ и „Пабол лампа“ („Гори лампа“).

³³ Озимић, Н. (2024). 12. фебруар 1942: сећања. Београд: Музеј жртава геноцида.

³⁴ НМН, МК12. (н.д.). Изјава Асана Саиповића.

³⁵ Micković, E., & Radojčić, M. (2009). Logor Banjica – logoraši (knjige zatočenika koncentracionog logora Beograd–Banjica 1941–1944) (knj. 1). Beograd.

³⁶ НМН, МК12. (н.д.). Изјава Јаше Ашимовића; Pissari, M. (2014). Stradanje Roma u Srbiji za vreme Holokausta. Beograd; Миловановић, М. М. (1983). Немачки концентрациони логор на Црвеном крсту у Нишу и стрељања на Бубњу. Ниш: СУБНОР; Београд: Институт за савремену историју.

Јаша Ашимовић је у својој изјави дао једну варијанту текста „Пабол лампа“ („Гори лампа“) коју је испевао његов отац :

Оригинални текст

„Пабол лампа машкар о лагери.
Готе пашљон са амаре Рома.
Бре Ромален, бре праљален
Амен те аракамен!
Јер о Немција кален амаро
џивидипе.
Те кедамен ако дела о девел
Пале сар со сијама...
Нево џивдипе ка овеламен.“

Превод

„Гори лампа насред логора
Ту леже и сада сви наши Цигани.
Бре Цигани, бре браћо,
Сачувајмо се,
Јер Немци желе да нам одузму животе.
Ако Бог да да се још једном нађемо
На слободи, као што смо били...
Поново ћемо се родити.“

До данас су позната имена 151 нишког Рома који су ухапшени и логорисани 20. октобра 1942. године. У својој изјави, Бајрам Далиповић сведочи о овом догађају: „Приликом првог масовног хапшења Цигана, ја сам становао међу Србима, становао сам код Ђоке Јовановића, ћурчије дворског (који се обесио после ослобођења у затвору). Чуо сам галаму. Хтео сам да видим каква је то галама. Жена ми је рекла да не идем, јер мора бити да је нешто. Ујутру ми је дошла снаха и плачући рекла ми да су сви Цигани отерани у логор. И њен муж, мој брат Салија Далиповић је отеран у логор. Тамо је био, а пуштен је у првој партији са групом радника. Кад сам оти-

шао на рад, никога од Цигана нисам тамо нашао. Ја сам знао за ово хапшење, али командант радионице није изгледа то знао. Рекао сам тумачу да су наши људи сви отерани у логор. Кад сам отишао и разговарао са командантом, рекао ми је да напишем имена свих Цигана који су у логору. Ја сам то и учинио и ишао сам од куће до куће. Тај списак сам дао лично команданту који је руководио Железничком радионицом, а директор у то време је био Бирвиш. Рекао ми је да идем и да радим и да се јавим за дан-два. Он је тај списак предао команданту логора.³⁷

Првог фебруара 1943. године, немачки командант Југоистока је наредио да се због погибије немачких војника на разним местима у Нишу стреља 195 затвореника, припадника покрета Драже Михаиловића и комуниста из логора Београд и Ниш. Генерал Драгољуб Дража Михаиловић је преко своје обавештајне мреже у Нишу сазнао за највеће стрељање и преко депеше јавио влади у Лондону:

„Обавештајни орган из Ниша извештава двадесет четвртог фебруара у Нишу на месту Бубањ стрељано 100 Срба, двадесетпетог фебруара стрељано 60 људи, од којих 30 Цигана.“³⁸

Тако је бројка од 195 предвиђених за стрељање у потпуности реализована. У овој одмазди су највише страдали Срби, али је тада стрељано и највише Рома од почетка окупације.

ХАПШЕЊЕ РОМА ИЗ ОКОЛНИХ МЕСТА

Истог дана када су масовно хапшени нишки Роми, извршена су хапшења и у Алексинцу. Ухапшена су 22 Рома и спроведена у Нишки концентрациони логор. Сви су стрељани у разним одмаздама, осим ковача Суље Османовића, који је отеран на принудни рад у Немачку, одакле се после рата вратио кући.

Од алексиначких похапшених Рома, тројица су стрељана већ 18. јануара 1943. године у селу Горња Локошница код Лесковца,

³⁷ НмН, МК12. (н.д.). Изјава Бајрама Далиповића.

³⁸ ИАН. (н.д.). Микротекста „Дража Михаиловић и Немци“, микрофилм 7, снимак 4, депеша D-675.

поред железничке пруге, са једном групом Срба заточеника Нишког логора. Немци су их камионима из логора отерали и дали им да копају раке. Када су стрељали Србе, стрељали су и Роме. О овом стрељању изашла је и плакатирана објава, коју је потписао крајскомандант у Лесковцу Куперфшлагер. Сви стрељани били су корпари који су становали у Шуматовачкој 15, где се налазила алексиначка ромска махала.

Извршено је хапшење и ражањских Рома, који су дотерани у логор, одакле су послати на Бањицу, а одатле почетком јануара 1943. године, на присилни рад у Солун (Грчка). Већа група Рома пристигла је у логор и са подручја општина Медвеђа и Лебане. Бугари су их похватили у марту 1943, када су гонили партизанске одреде који су извршили препад на њихове војнике у Лецу где су имали губитке. Отерани су на присилни рад у КЛ Маутхаузен, одакле се скоро нико жив није вратио. Роме из Орана стрељали су на Бубњу, јер су у њиховим кућама нашли пушке које су партизани оставили приликом бекства.

У јесен 1943. године у логор су доведени и сврљишки Роми. Од шездесет ухапшених Сврљижана, у нишки логор дотерано је девет Рома. Остали су у логору до 10. октобра 1943, када су их Немци, заједно са још неким Сврљижанима, отпустили, те су успели да преживе масакр од 21. октобра. Задржан је једино Владимир Асановић, који је оптужен да је скривао неке пушке, након чега је стрељан на Бубњу.

Према исказу Целадина Синановића, бравара у нишкој железничкој радионици, Немци су га, јуна 1943. године, ухапсили са колегом Абедином Демировићем, ковачем. Синановића су интернирали у немачки логор Сталаг III А у Лукенвалду, а Демировић је стрељан.³⁹

Друго масовно стрељање Рома на Бубњу догодило се августа 1943. године. Командант Југоистока у свом дневном извештају за 18. август 1943. године пише да је „као одмазда за напад на рудник

³⁹ АЈ, ФРШ Ниш. (н.д.). Исказ Целадина Синановића из Ниша.

мрког угља код Алексинца и убиства двојице председника општина стрељано 30 комуниста и 20 четника Драже Михаиловића“. У тој одмазди од 18. августа, окупатори су ликвидирали на Бубњу и преостале алексиначке Роме јер нису имали довољан број партизанских криваца. До краја 1943. године догодило се још једно стрељање Рома – 21. октобра, као одмазда за погинуле и рањене Немце у савезничком бомбардовању Ниша.⁴⁰

БРОЈ СТРАДАЛИХ РОМА

У свом раду Ђ. Јовановић пише да је на Бубњу стрељано 298 Рома.⁴¹ Тај број се за сада не може поименично потврдити. Према истом аутору, ово представља минимални број усмрћених, који је добијен увидом у архивску грађу из Градског архива. У другом делу истог рада аутор износи процену од чак 600 стрељаних Рома из Ниша и околних места и градова тог 20. октобра 1942. године, што, претпостављамо, представља грешку техничке природе.⁴² Међутим, из исказа који је цитиран у Јовановићевом раду на страни 92 јасно се уочава један већи пропуст. Овај исказ представља записник са саслушања Хусеина Амзића, у којем сведок наводи да је у фебруару 1943. године стрељано 112 муслимана кажњеника из Казненог завода. Грешка је настала приликом куцања године страдања, јер је великих одмазди на Бубњу било и у фебруару 1942 и у фебруару 1943. године. Амзић у свом исказу не мисли на муслимане Роме, већ на муслимане Арнауते, помињући чак и њиховог хоџу. Ови муслимани Арнаути, како је већ напо-

⁴⁰ Овом приликом стрељани су: Ајет Азировић, Аћим Ајдаревић, Борча и Живојин Алијић, Мемиш Алијић, Маља Аранђеловић, Асан Асановић, Фаик Бајрактаревић, Бајрам Бактијаревић, Салија Бећировић, Божидар Дурмишевић, Мирко Дурмишевић, Мустафа Касумовић, Реџеп Латифовић, Бани, Јануз и Љато Мифтаревић, Солија Муратовић, Беко и Рувче Мутић, Мифтар и Реџеп Селимустафић (Озимих, Н., и др. (2014). *Жртве лагера Ниш*. Ниш: Медивест КТ, Народни музеј).

⁴¹ Јовановић, Ђ. (2008). *Kultura zaborava ili Romi u Nišu u vreme II svetskog rata*. In S. Bosto, T. Cipek, & O. Milošević (Eds.), *Kultura sjećanja: 1941. Povijesni lomovi i svladavanje prošlosti* (p. 89). Zagreb: Disput.

⁴² Исто (2008), стр. 87.

менуто, били су заточени у Казненом заводу још пре рата, где су дочекали Немце који су их ликвидирали у великој фебруарској одмазди 1942. године. Тако је број страдалих Рома знатно мањи од броја који је објављен у раду о страдању Рома у Нишу.

СВЕДОЦИ И СУЂЕЊА

Одмах након ослобођења Ниша, у октобру 1944, приступило се попису жртава. За Роме су податке, у периоду од 13. до 23. фебруара 1945, дали следећи људи, углавном за време рата ангажовани на копању рака: Хусеин Амзић, Мустафа Агушевић, Алиман Османовић, Јашар Смајевић, Салија Хајровић, Трајко Латифовић, Јашар Алиловић, Расим Рушитовић, Анеџи Куртић, Медо Омеровић, Исмаил Синановић и Јашар Салијевић. У овом периоду суђено је Касиму Ђехајићу и Бабићу који су мобилисали Роме за немачку војску. Бабића је, после капитулације Италије, Али-бег Драга поставио за вођу народносне групе Албанаца муслимана не само у Нишу, већ и у Србији. Као вођа те народносне групе, у коју су укључени и Роми, водио је преписку са Фелдкомандантуром 809, издавао потврде са печатом: *Grupe Popullore Shqiptare, Die Albanische Volksgruppe, Nisch*. Оптужница војног суда XIII корпуса НОВЈ теретила их је да су присиљавали Роме да се изјашњавају као Албанци и да ступају у албанске квислиншке јединице.⁴³

⁴³ Исто, стр. 88.

Фотоси стрелјаних

Осман Кадријевић (први слева)
НМН, МК12, картон логораша, бр. К/2

Абедин Демировић
НМН, МК12, картон логораша

Шефкет Амзић
НМН, МК12, студијски материјал

Трајко Селимовић
НМН, МК12, студијски материјал

3.

СВЕДОЧЕЊА РОМА

ПОДАЦИ О НИШКИМ ЦИГАНИМА У ТОКУ РАТА (1941–1945)*

Дана 6. априла 1967. године вођен је разговор са Јашом Ашимовићем, паркетаром у Фабрици дувана у Нишу, рођеним 28. децембра 1925. у Нишу. Отац Ђазим, мајка Селима, супруга Делфа, отац четворо деце: Селима, Наза, Анифа и Драган. Стално настањен у Нишу, Улица Војводе Мишића 71.

Разговор је водио Ножица Т. Бранко, спољни сарадник Народног музеја у Нишу, са станом у Улици Светозара Марковића 5/13. Разговор је стенографисао Властимир Крстић, са адресом Савска 16а, Ниш.

Јашар Ашимовић ће изнети сведочење о патњама и прогону Цигана за време рата, о њиховом стрељању и другим патњама које су преживели, са циљем да се осветле сви случајеви и да Музеј располаже подацима који би били изложени у Музеју са експонатима прикупљеним од преживелих Цигана.

ЈАШАР АШИМОВИЋ:

„Отац ми је био наредник бивше југословенске војске – војни музичар. Цигани су имали нека права, али били су последњи људи: од

* У текстовима који следе задржан је термин „Цигани“, који одражава језик и дух времена у коме су извори настали. Његова употреба у овом издању има искључиво документарни карактер и служи верном преношењу оригиналног текста.

100 – један је могао да се школује или да буде на некој државној служби. Рат их је затекао као врло поштене и одане. Мој отац провео је 25 година у војсци. За време окупације био сам дечко, али се сећам добро, да кад су дошли Немци, нису били строги одмах у почетку према Циганима. Шест месеци касније, исте 1941. године, дошла је Уредба из Београда, преко Фелкомандатуре 809 у Ниш, да сви Цигани за 24 сата јаве управи Градске полиције и да су сви морали носити жуте траке на којима је писало: 'Zutritt verboten für Juden und Zigeunern', што у преводу значи 'Строго забрањен приступ Јеврејима и Циганима'. То су морали да носе сви Цигани и Јевреји од 16 година до дубоке старости. То је добијено од Срба у управи Градске полиције. Били су исписани и плакати истакнути у свакој продавници и на свим јавним местима. Циганин није смео нигде да уђе, ни у пекару, ни у продавницу. Ако би неко нешто дао Циганину, морао је да рескира живот или затвор. Циганима је било ускраћено право слободе, ускраћено право учешћа у јавном животу. Посебно су били изоловани и нису имали слободу куповине, трговине, запослења и уживања било каквих других бенефиција. Преко Недићеве владе добијено је наређење да сви који су старији радници, још од бивше Југославије, моментално отпусте с посла. Тако је пуно радника отпуштено из Фабрике дувана, Дуванске станице, Железничке радионице. Човек који је дуго година био радник, био је отпуштен из службе. То је важило и за жене и за мушкарце. Мој отац Ђазим, који је у то време био пензионер, није добијао пензију. Знао и Емина Еминивића, који је био машиновођа и пре и у току рата, тада је одстрањен са рада.

Ношење трака трајало је месец дана. Лепо се сећам шта су наши 'прваци' радили. Неки су били као добри 'јерезовци' са Драгишом Цветковићем, они су га гласали, мислили су да је ту спас, јер је он и потписао пакт са Немцима. Наши су сачинили делегацију, која је отишла код Драгише, а он се у то време налазио у Бањи (Нишкој). У делегацији су се налазили Махнуд Куртић, предратни одборник општине града Ниша, Мухарем, који је био секретар Шеријатског (духовник) верског суда, Алија Алијевић, музичар и два

кмета чијих се имена не сећам. Један се звао Јашар и оне је био са Сточног трга, а други је био из Београд мале. Делегација је отишла код Драгише у Нишку Бању, он их је примио, а они су били као његови лични пријатељи. Сећам се кад су се вратили од Драгише. Тада је ситуација била веома тешка, није могло да се купи за храну, нити су смели Цигани било где да се крећу. У то време састанци су одржавани у Шуматовачкој улици број 7, где је била канцеларија Повереништва код муслиманске општине. Тамо су одржавали седницу којој сам и ја присуствовао. Кад смо се окупили, питали смо их за исход разговора. Одговорили су нам да их је Драгиша примио, али да им је рекао да он није на власти и да не може ништа да уради, да је он пензионисан. Једноставно је окренуо леђа људима који су га некад гласали.

На том састанку одлучено је да иду Недићу у Београд. Ту делегацију је предводио Мухарем (секретар Шеријатског суда), а у делегацији су се налазили и Алија Алијевић бивши председник Удружења музичара, Фаик Асановић, који је кредитирао, као један од најбогатијих, имућних грађанина, иначе продавац старина. Он је кредитирао ову групу ради одласка код Недића. Било их је укупно пет. Ово је било негде између јула и августа 1941. године.

Том приликом Недић им је чак рекао да иду из Министарства у року од 15 минута, иначе ће их похапсити још у Београду. Они су такорећи отуда побегли. По повратку донели су одлуку да ухвате Чехајића, шеријатског судију, званог велики муфтија, који је био верски поглавар. Он је живео у Нишу, али пре тога није хтео да се заложи за спас Цигана. Чехајић је заиста помогао. Кад су се ови вратили из Београда, Цигани су му понудили новац и он је пристао да он са имамом Рама хоџом, оду у Сарајево. Са њим су ишли и Цигани, њих пет. То је била иста група Цигана. Успели су да убеди шеријатског судију да сваки Циганин добије декрет да то нису Цигани, него да су то муслимани, да им је вера исламска и он је по Курану доказивао да може да буде исламске вере и Шиптар и Египћанин и други. Он је тврдио да су то домороци. Чехајић је пре одласка у Сарајево отишао у Командатуру где су му рекли да је

потребно да он донесе од главног верског поглавара такав декрет што ће они да му уваже. Главни поглавар у Сарајеву био је Спахо Рејсулема, то је као православни патријарх, врховни поглавар муслимана у Југославији, али са седиштем у Сарајеву. Код њега су ишла ова двојица и наша три Цигана.

У Сарајеву су примљени и разговарали и поглавар је одмах разговарао са командантом за Србију, генералом Шредером у Београду (први командант окупиране Србије). Он је одмах издао наређење и док су они дошли, ово је било јављено да се уништи ранија одлука о прогону Цигана и да се скину траке и све забране за Цигане.

Ми смо само месец дана били под строгом блокадом. Помогнуто нам је, јер је речено за нас да нисмо скитачи. Касније су нас зацрнили. Живановић, шеф специјалне полиције, Барјактаревећ, начелник окружни и Чемерикић, председник општине. После ове одлуке неки од Цигана могли су да се врате на рад, а неки не, а већином се добровољно нису хтели да врате, да не би служили окупатору.

Тако смо живели целе 1941. године, у миру, све до 20. октобра 1942. године. Тога дана увече, у 10 сати биле су блокиране наоружаним војницима свих пет циганских махала од стране Недићеваца и Љотићеваца. У то време у Нишу су постојале следеће махале: Сточни трг, Београд махала, Стамбол капија, Чаир и Рабаци махала код католичке цркве. Нико у блокираним махалама није смео да изађе из куће. Била је општа пометња и са спавања су дизали људе и све мушкарце старије од 16 година изводили су и спроводили на одређена места. Ја сам онда био у Београд махали, одакле су ми одвели оца и брата. Зборно место било је у кафани 'Караџић' код пијаци, код данашње вуновлачаре. Ту су били окупљени сви Цигани из те махале. У свакој махали је било одређено зборно место. Кметови су били ангажовани да одводе војнике у сваку кућу и да кажу колико свака кућа има чланова, посебно мушкараца. Нарочито су се истакли у покушајима да се Цигани спасе, неки кметови са Сточног трга. Ту се нарочито истакао кмет Ариф Арифовић. Они су викали: 'Народе, устаните и излазите', а на циганском су

викали: 'Бежите који куда зна'. Захваљујући тој досетљивости, многи су успели да се сакрију. Много нас није ухваћено, захваљујући баш томе.

Кад су похватани Цигани (на спавању), спроведени су и предати Живановићу, у Специјалној полицији. Тамо су били смештени у два подрума, где су провели целу ноћ до сутрадан увече, када су око шест часова увече пуштени. Док су били затворени, било их је толико много да су неки падали од загушљивости и гужве у несвест.

Ово хапшење Цигана извршено је јер су Цигани и Јевреји исте аријевске крви, тако смо дознали и дочеули. Међутим, ово хапшење највише су желели Чемерикић и Барјактаревих. Представили су нас немачким властима као преноснике и оне који шире кугу, тифус и друге заразне болести. Оцрнили су нас код Немаца да би се они ослободили Цигана, да остане чиста нација, да не омаловажавају господу која постоји. Зато су и сви наши Цигани били покупљени и ухапшени.

Живановић је звао Гестапо и од 4 до 6 часова после подне свима су изели генералије, направили спискове присутних. Кад је то завршено, дошли су немачки камиони. Похапшени Цигани су мислили да их одводе на стрељање. До 12 часова ноћу су их транспортовали од Специјалне полиције до логора на Црвеном крсту. Тада је било око 370 Цигана од 16 година па навише. Приликом сакупљања побегло је и сакрило се од 300 до 350 Цигана, који су се тренутно прикрили, а касније побегли у околна села.

Од Цигана кметова само је један кмет био у логору, јер није хтео да се одвоји од Цигана, то је био кмет из Рабаци махале Гане. Кад су му нудили као кмету да остане рекао је: 'Ја идем где и мој народ иде'. Он је касније стрељан.

Други кметови су остали ван. Иначе, они су били добри људи и одани. Сутрадан смо се сакупили, једна група Цигана, који су остали. Били смо код свог поглавара, плакали и јадиковали, јер је скоро свакоме од нас по неко био одведен у логор. Донели смо одлуку где ћемо и шта ћемо да урадимо.

Нешто касније појавио се Сулејман Бабић, који је вршио дужност секретара шеријатског судије, а он се био повезао са Албанцима, а био је вазал немачки. И у Гестапоу је цењен. Он је почео да организује Шиптаре, тако да су многи Шиптари били захваљујући баш Сулејману под немачком униформом. То су били Шиптари, јер су долазили са једног дела подручја бившег Нишког среза, који је обухватао и крајеве до Сијаринске бање. Многи Шиптари били су у немачким СС јединицама, радили су за Немце и борили се против партизана.

Знајући за његов ауторитет, почели смо да га, као старог Нишлију, молимо да нам помогне. На састанску са њим, он нам је рекао да треба да се иде у Београд и да ће он то да заврши, али тражио је 300 хиљада динара, ондашњих Недићевих пара, да би нас ослободио. Ја сам имао доста пара јер сам радио. Познавао сам се са једним Немцем који је био пријатељ Цигана. Он је био више као комуниста. Није се слагао са режимом чији је био војник, а помагао је комунисте и наше породице. Он се звао Карло Хенкел, родом је био из Хамбурга и радио је у Фелкомандатури као благајник, у рачуноводству у цајмајсторају (благајна, рачуноводство). По чину је био подофицир. Он нас је помогао. Био је мој лични пријатељ са којим сам се дружио. Кад су ми ухапсили брата и оца, замолио сам га да испита пулс, да види шта ће бити са тим људима и он је обећао да хоће то да види. Кад се вратио, рекао ми је да не стоје ствари добро, разговарао је са неким руководиоцима и рекао је да то хапшење Фелкомандатури није познато, него да је за то меродаван Гестапо. Препоручио ми је да како знамо да настојимо да спашавамо те људе и да докажемо поново да нисмо Цигани него муслимани. Хенкел је дошао у нашу општину и рекао тадашњем председнику Хусеину Хамзићу, председнику вакуфског повереништва, да је стање врло критично и да врло лоше стоје ствари за Цигане. Препоручио је да, како знамо, спасимо те људе. Хусеин Хамзић, пошто је био родом из Призрена, имао је неке везе са Али-бег Драгом (Али-бег Драго био је син Ферад-бег Драге, који је био у албанској влади за време рата, када је Космет био припојен Албанији). Али-бег Дра-

го је био у амбасади руководилац амбасаде (заступник шиптарског народа на Космету. Фрашери, албански амбасадор из Тиране, био је са седиштем у Београду као заступник Космета и Албаније.

Пошто нам је Хенкел препоручио да обавезно идемо у Београд, по његовом одласку почели смо да молимо Хусеина Хамзића и он је обећао, пошто је претходно рекао да је он лични пријатељ Али-бег Драге, рекао је да он може да спаси Цигане, али да је потребан новац. Комешали смо се за новац, јер је време било такво да га није могло бити довољно ни за храну. Ипак смо успели да сакупимо довољно тога од Цигана да би обезбедили средства за откуп Цигана преко Хусеина Хамзића, који је требао директно у београд да иде да тамо интервенише. Циганка Нуна Балић дала је своја два велика пиротска ћилима Хусеину Хамзићу као поклон да би га одобрвољила и да се заузме. Карло Хенкел, благајник Фелкомандатуре, као мој лични пријатељ, присуствовао је разговору када сам му ја рекао да немам довољно пара и да смо сакупили само 50000 динара. Он ми је рекао: увече у осам сати да га сачекамо ја, Хусеин Хамзић и кметови у канцеларији општине у Шуматовачкој улици, где је он дао 200 хиљада динара, у моје име, тобоже да сам ја то дао од свог новца. У ствари, он је дао свој новац, али је страховао да у своје име да не би био откривен пред Немцима као помагач Цигана. Новац је дао у присуству свих кметова, од којих су сада живи Ариф Арифовић, Фај Касановић. Напомињем да је Фај Касановић, као виђени грађанин, присуствовао. И он је сам, од својих средстава дао више новца да би помогао спашавању Цигана. То је било октобра месеца, 3-4 дана после хапшења. Тада смо прикупили од 300 до 350 хиљада динара и пошли смо. Хусеин Хамзић је видео два ћурана код моје куће, које сам ја чувао и хранио за празник. Тражио је да се и то закоље и да се спреми за пут. И то смо дали. Хусеин Хамзић је као председник повереништва верске општине био у тој делегацији, Јашар Ашимовић, тј. ја јер сам тада радио као радник у Фелкомандатури и био сам цењен међу Циганима, па и код самог Хусеина Хамзића, затим, са нама су пошли још и Ариф Арифовић, као кмет, и имам Рамо, који је био верски

свештеник. Хусеин Хамзић нам је рекао да пођемо са њим и да ће он да спасе Цигане.

Пошли смо до железничке станице Црвени крст, фијакером. Баш кад смо пролазили поред логора, према станици Цигани су под јаким стражом носили од станице Црвени крст дрва до логора. Било им је забрањено да не смеју ни са ким да говоре. Кад смо прошли поред њих, Фај Хасановић је био у логору у то време и тренутно се налазио на челу колоне, кришом нам је добацио: 'Спасите нас!' Рекли смо им да се не боје, да идемо за Београд. Пошто смо чули да смо третирани као нерадници и болсни, рекли смо им да раде више, да оставе утисак код Немаца да смо радници и поштени људи и да се не праве болесни.

Кад смо стигли у Београд, преспавали смо код неких Шиптара у Албанској улици. Сутрадан само отишли у Улицу Краља Александра. Успео сам да прочитам на улазу да је то амбасада албанске групе.

При одласку у Београд са собом смо понели и једну молбу коју је написао Сулејман Бабић, али на једном месту је стајало: Цигани. Поред тога и осталог, у молби је писало како смо одавно житељи, служили смо војку у овој држави итд. Кад смо ушли у зграду, Хусеин Хамзић нам није дао да уђемо са њим у канцеларију у коју је он сам ушао. Негде од осам часова па све до 11, чекали смо испред те канцеларије и он је за сво то време разговарао са неким својим пријатељем који је био руководилац Шиптара за Космет, а звао се Мустафа. Пошто нисмо могли више да издржимо, ушао сам да видим шта је било. Затекао сам их у разговору где су говорили о њима самима. Нити је предао нашу молбу, нити је било шта разговарао о томе. Разговарао је о пасошу који му је био потребан да би ишао да види своју родбину. Видео сам да није био толико заинтересован за онај народ у логору, него је дошао изгледа прво да заврши своје личне послове. Тог тренутка наишао је Фрашери и Али-бег Драго. Питали су нас шта чекамо. Фрашери није знао говорити српски, а Али-бег Драго је знао. Рекли смо му да смо муслимани из Ниша и да смо као такви ухапшени. Фрашери нас је питао да

ли имамо неку молбу. Питали смо га: зар није добио? Тог тренутка Ариф је почео да моли и да глуми онако како то Цигани умеју. Пошто је Фрашери узео молбу и прочитао, приметио је да на једном месту стоји реч 'Цигани'. Ту молбу је он поцепао и наредио своме дактилографу да напише другу и натерао нас је да је ми потпишемо. Рекао је да чекамо и да ће он брзо да се врати. За 30-40 минута секретар, који је био са Космета, рекао је да је он отишао у Гестапо, у врховну њихову команду, пошто смо рекли да је то Гестапо хапсио. После четрдесетак минута се вратио и рекао је да док стигнемо кући, пустиће се прва група, а затим ће и остале пустити по групама. Ми у то нисмо веровали. Уверавао нас је да ће ови Цигани бити пуштени. Док смо се вратили у Ниш, заиста су Цигани ослобођени из логора Црвени крст. У првој групи налазили су се таљигаши, трегери, радници који су радили на железничкој станици, њих око 50. Ослободили смо се верујући да ће и друге пустити. После месец дана и друга група је пуштена. Дознали смо да би их пустили раније, али пошто је требао завршити неки посао: окопати башту испред логора, исушити мочвару која се налазила испред логора и обавити још неке сличне послове, задржани су. Иначе, за ово кратко време, радећи Цигани су показали да су вредни људи. У логору је остао само још један део.

Кад је то видео Живановић, њему и другима није било право. Донели су одлуку да се пуне сви остали, а да остану они који су мало болешљиви или болесни Цигани.

Причали су неки и да нису били болесни, али да су остали. Неки тврде да је то било зато што је српска власт то тражила, а мој отац и брат су остали зато што сам и ја био један од оних који су интервенисали. То је била мржња. Српске власти су биле увређене што се нисмо обратили српским властима да их они пуне. Њих око 90 остало је у затвору – логору под видом болести. Они су остали у логору три месеца. Ухапшени су 20. октобра 1942. године, а 23. фебруара 1943. године стрељана је цела та група, са још неким сељачким Циганима. Стрељани су на Бубњу. Један од Цигана, који је био стварно болестан, пребачен је у болницу и у самој бол-

ници њега су стрељали Немци, зато што су партизани убили два Немца код села Ђумурлије у близини Ниша. Тај који је стрељан у болници звао се Авда, а нико не зна где је сахрањен.

Цигани који су остали у логору, били су још неко време у логору, а онда су пребачени у Кажњени завод (КПД). У тој групи било је око 90 Цигана. У то време Кажњени завод је припадао Специјалној полицији и пошто их је Специјална полиција похапсила и предала Немцима, овим је хтела да спречи даље пуштање Цигана и сама нашла могућности за њихову ликвидацију. Њих је у Заводу чувала Специјална полиција. Кад год је требало 100 или више таоца, Живановић је чувао ту резерву, да би сачувао српске главе. Ови Цигани стрељани су 23. фебруара 1943. године, у знак одмазде за убијање два Немца код Ђумурлије. Њих су стрељали Немци на Бубњу.

Рупу у коју су сахрањени ови стрељани, ископали су Цигани, који су били у граду на слободи, а по налогу општине Ниш, копали су рупе и за друга лица која су тада стрељана. Сви Цигани побити су на једном месту и закопани, а поред њих било је и других затвореника: Срба и других грађана из Ниша и околине.

На копању рупа били су ангажовани многи Цигани, али један Циганин, звао се Мустафа, да би ме уверио да су ми отац и брат стрељани, донео је качкет и јастук. Кад су Цигани који су били на слободи, чули да ће бити стрељања, сви Цигани из махале су потрчали према Кажњеном заводу, плачући и кукајући. Кад су жене дошле пред капију, наредник 'брица', који је и пре рата био у служби у КП Дому, служио је и за време рата тамо, предао је мојој сестри Јаши Ашимовић и Кати виолину мога брата Јакупа Ашимовића, коју је са собом однео у логор Црвени крст, а кад је из логора спроведен у КП Дом, понео је и виолину са собом. У виолини су се налазила писма. Поред виолине предао је и јастук на коме су лежали у логору, а касније у КП Дому.

Кад смо код виолине, хоћу да напоменем да су Цигани и у најгорим мукама, у логору Црвени крст налазили храбрости да свирају виолину и тиме гуше страх који је код њих свакодневно владао. Бацали су тиме у заборав своје патње и муке, а дошло је до

изражаја и компоновање песме коју су певали у логору, а касније и у КП Дому.

Мој отац певао је песму, која на циганском гласи:

‘Пабол лампа машкар о лагери.
Готе пашљон са амаре Рома.
Бре Ромален, бре праљален
Амен те аракамен!
Јер о Немција кален амаро цивиди-пе.
Те кедамен ако дела о девел
Пале сар со сијама...
Нево цивдипе ка овеламен.’

Даћу и превод шта песма значи:
‘Тори лампа насред логора
Ту леже и сада сви наши Цигани.
Бре Цигани, бре браћо,
Сачувајмо се,
Јер Немци желе да нам одузму животе.
Ако Бог дада се још једном нађемо
На слободи, као што смо били,
Поново ћемо се родити.’

Ова песма означава тужбалицу којом се изражава наша циганска солидарност, којим је подизан морал и дух и служила је као нека врста жеље и наде да ће се они избавити патњи и да ће им живот бити поштеђен. Она је још и данас у сећању наших Цигана.

Цигани су веровали у мог оца да је он гатар. По целе ноћи док су били у логору, набавили су 40 зрна пасуља и он је ‘гледао’ у пасуљ, гатао. Мој отац је свакоме прорицао да ће они бити на слободи, а кад је ‘отварао’ пасуљ за себе и сина, говорио је да они неће да остану у животу. Они су осећали да су у затвору и да ће остати у животу, осим њега и његовог сина. О томе преживели Цигани и данас причају, то их подсећа на патње у логору.

По пуштању групе Цигана из логора, који су певали ову песму у логору, изнели су је и почело је да се она пева као народна, традиционална песма међу осталим Циганима. За време рата, кад се било где сакупе, било да дођу на неки скуп где би се јадали или где би било весеља, најпре би ову песму отпевали, исплакали би се, а затим би наставили са слављем, песмом и другим што их је увесељавало. Тако су наставили и по ослобођењу. И дан-данас ово је остало као неки завет, нарочито на слављима која се обављају у домаћинствима, при сунету, свадбама, Ђурђевдану, Новој години или било каквом другом весељу, а и у џамији, пре верског обреда. После певања ове тужне песме и плача, приступа се весељу, слављу или верском обреду.

Код Цигана се примила као правило истините клетве: 'Да ме убије Немац уколико би нешто слагао', јер су у Немцу видели највећег убојицу и највећег непријатеља свога и других, тако да кад каже ову клетву Циганин, онда је истинито што је рекао.

После стрељања оне групе од 90 Цигана на Бубњу, 23. фебруара 1943. године, Живановић је организовао хапшење циганских жена из свих пет махала, у којима су живели Цигани у Нишу, тако да је око 300 жена ноћу изведено и ухапшено. Жене су оставиле своју децу у јауку и вриску, чак и децу са сисе су одвајали. Неке су жене и децу повеле са собом. Све њих Живановић је набио у подрум Специјалне полиције, која се налазила поред нишавског бетонског моста, а један број је био у подруму Управе полиције у Душановој улици. Ту су од Живановића и његових агената шибане и кундачене и на разне начине мучене. Циганске жене су провеле у затвору ноћ када су ухапшене и читав дан, скоро 24 часа.

Цигани су тражили од председника Удружења верске општине Хусеина Хамзића да интервенише преко Немаца у Фелкомандатури, па је из Фелкомандатуре наређено Живановићу да их пусти. По пуштању од страха многе су се од страха разболеле, а неке су и помрле. После тог хапшења нисмо веровали верским поглаварима, ни нашим старешинама из Ниша, јер нису хтели да се заузимају за нас, а материјално су нас искоришћавали, па смо довели из Новог

Пазара, за новог верског старешину Хафиза Разима Паљевца, јер је тамо био у врховном руководству дирекције верске заједнице муслимана. И он је био немачки сарадник, са већим ауторитетом од ових из Ниша. Њему смо више веровали него другима, те нисмо жалили новчана средства. Онолико колико је тражио да би заштитио Цигане, у свакој прилици давали смо. Био је близу Фелкомандатуре, Гестапоу и другим немачким старешинама.

Био је организован састанак у Фелкомандатури, коме је присуствовао Хафиз Рамиз Паљевац, фелкомандант, Барјактаревих, окружни начелник, Живановић, шеф Специјалне полиције, Чемерићић, председник општине и шеф Гестапоа Винигер. Састанак је одржан у Фелкомандатури, негде у марту 1943. године. Овај састанак је био организован због тога што смо свакодневно били угрожавани од Специјалне полиције и општине. Цигани – жене и мушкарци – били су позивани стално на кулук: да перу веш – жене – обављају све друге послове, рибају, копају рупе и учествују у сахрањивању стрељаних на Бубњу уопште, састанак је позван ради тога што су стално били хапшени наши људи, малтретирани и што су у свакодневном страху исчекивали да буду убијени.

На састанку је енергично захтевао Хафиз Рамиз Паљевац да му се као представнику муслиманске заједнице изађе у сусрет, пошто је он још у Новом Пазару имао одреде који су се борили против партизана, па му је зато обећано, да ће му се изаћи у сусрет. Захваљујући томе, од тог састанка, па до ослобођења, нишка општина није позивала Цигане на кулук. После ове интервенције Цигани су се осећали слободнијим, јер су Немци, па и сам Живановић прихватили нас као муслимане, а не као Цигане, тако да су Живановићу скренули пажњу и критиковали га да се према нама Циганима тако више не понаша. То исто учињено је и са Чемерићићем.

У том времену код нас Цигана дошло је до самопоуздања, а и из бојазни да би ипак на неки начин могли бити преварени, већи број Цигана одлучио је да се измакне од страдања и прогона од специјалне полиције, па су отишли на добровољни рад у немачку, али не под видом Цигана, него под именом муслимана.

У Берзи рада био је запошљен неки Бора, Нишлија, који је врло радо чинио услуге Циганима, давајући им документа за одлазак на добровољни рад у немачку, али наравно, уз накнаду у натури: јаја, брашно, разне друге намирнице или уз веће своте новца. Одласком у иностранство, хтели смо да на неки начин избегнемо катастрофу од хапшења и стрељања, а и да заштитимо своје породице, јер су лица која су била на добровољном раду уживала извесна повлашћења.

Верски поглавар из Новог Пазара, Хусеин Рамиз Паљевац, задржао се 40 дана у непрекидној акцији за наше спашавање, а ми смо га хранили и материјално обезбеђивали. Он је и касније одржавао са нама стални контакт. Долазио је у Ниш, обилазио нас, интересујући се за наш живот и поступке према нама, а обилазио је и представнике општинских власти и Немце, уверевајући их у нашу исправност и оданост према њима.

Октобра месеца 1942. године, кад је извршено хапшење Цигана из пет нишких махала, извршено је хапшење Цигана на целом подручју Среза, у свим већим местима: у Прокупљу, Сврљигу, Алексинцу, Белој паланци и другим местима. Њих око 170 доведено је у логор Црвени крст. Ова група је из Црвеног крста спроведена на Бубањ и стрељана пре него што је стрељана група Цигана из Казненог завода. И за ову групу стрељаних, ровове су копали Цигани из Ниша и они су их и сахрањивали.

У копању ровова и сахрањивању прве и друге групе Цигана сећам се да су учествовали: Јаја, станује на Сточном тргу и сада је жив, продаје старе ствари, Мустафа, хоцин син који је донео јастук и качкет мога брата, станује на Сточном тргу, тзв. Патра, са станом на Сточном тргу, продавац старих ствари, Осман Куртић, бивши бравар железничке радионице, сада пензионер, станује у улици Војводе Мишића 71. Иначе, човек који је плашљив и непријатно се осећа кад се води разговор о овоме. Он је после извршеног стрељања у Нишу, од страха побегао у Прокупље, где се настанио да живи, али је и у Прокупљу учествовао у сахрањивању два партизана који су стрељани поред моста на Топлици. Он је од кмета Шаипа био одређен да сахрани ова два партизана на мосту, где су

били стрељани, а након 20 дана од истог кмета одређен је да их ископа и пренесе на друго место. Где су пренети лешеве, не могу да се сетим. Он ће то објаснити. Иначе, испричао ми је да је могао да види промене које настају код лешева и да за кратко време леш промени свој облик и поцрни и не може да се препозна. Причао ми је да је долазио сав крвав после сахрањивања стрељаних, јер су и у Нишу били позивани преко кемтова од општине. За овај рад им није ишта плаћено. Психички су се врло лоше осећали после овог рада и свакоме од њих стало је до тога да избегне овај рад, али нису могли да то избегну.

Да би успешно и на време вршили ископавање рака, а касније и затрпавање стрељаних, група Цигана била је одвођена са кметом, Циганином и предавана полицајцу Гестаповцу, те су под његовим надзором вршили затрпавања стрељаних. Приликом стрељања, а и касније приликом закопавања, држана су им предавања од стране Немаца, прећено им је да не причају никоме ко је стрељан, колико их је стрељано. Сви стрељани бацани су у раке без неког реда, посипани кречом, а касније затрпавани земљом. Бацани су и полуживи и такви затрпавани. Пре него што су бацани у раку, Немци су са пиштољем обилазили сваки леш, те уколико би показивао знак живота, а и ради свеке сигурности, опалили би по један метак у главу и тако стицали сигурност да су мртви, сви који су стрељани. Овај приказ су Цигани, који су вршили закопавање гледали, те их је и због тога обузимао страх.

За копање рака и закопавање стрељаних, углавном су били одабирани сиромашнији, изгладнели, голи и боси Цигани, који су понекад боси, или са џаковима увијеним на ногама, ишли на овај посао, па су им Немци, по стрељању давали извесне предмете, одећу и обућу од стрељаних лица да се обуку и као наводно да им помогну у беди. Цигани су ове предмете нерадо примали, услед верског схватања, јер су се плашили да мртвац, од кога је предмет узет, не дође код њих кући, те су то избацивали из куће.

Из страха да и ја не будем стрељан, као и остали и на неки начин малтретиран, отишао сам добровољно на рад у Немачку кра-

јем 1943. године. Најпре сам радио у селу Унтерлис код места Целе, у непосредној близини Берлина, у фабрици муниције. У овој фабрици радили су Руси и Пољаци као заробљеници, а и ми који смо отишли као добровољни радници у Немачку, третирани смо као заробљеници, па су нас са стражом доводили и изводили. Одатле сам побегао у Берлин и запослио се код фирме 'Фридрих Беман'. Овде сам остао неколико месеци, тако да сам у Немачкој провео око четири месеца.

Из Немачке сам писао писмо Карлу Хенкелу, благајнику у Фелкомандатури, да живим у врло тешким условима, те је он дошао у Немачку, у Берлин и преузео ме. Представио ме као стручњака за откуп опијума и ја сам се са њим вратио у Југославију код своје породице.

Хенкел је по специјалном задатку који је добио од Немаца, а у извесној тајности давао мени задатке да вршим откуп опијума и ја сам му служио као преводилац између лица од којих је вршио откуп опијума и њега. Опијум смо куповали у Македонији и Бугарској и све то он је отпремио мени непознато куда. За откупљени опијум он је исплаћивао директно лицима од којих је откупљивао опијум на свим подручјима, а како није смео као војник да продаје опијум немачким фирмама, ја сам као стручњак издавао документа као да сам ја тај опијум откупио и то му је служило као документ. Он добије средства за тај опијум, те се на овај начин добро обогатио, а мени је давао извесни проценат у мањим износима, мада у том времену то је био добар приход и од тога сам добро живео. Моја породица и ја нисмо осетили беду и глад. Заправо, у оваквим пословима ја сам у неку руку био као његов лични службеник, јер сам и ја био представљен као лице које за његов рачун обавља послове, а он је у ствари читавим тим пословима руководио. Или, боље речено, он је од њих био задуживан да тај посао обавља, али као војно лице се није могао да појављује.

Ради примера наводим како је вршен откуп опијума: немачке фирме су му признавале вредност од 5000 лева за килограм опијума, а у ствари један килограм је плаћао по 3000 до 3500 лева. Разлика од овог износа до 5000 покривена је документима која сам ја

издавао и преко овога 20% зарачунавано је мени као стручњаку и лицу које је вршило откуп, тако да вредност износи 6000. На овај начин он је остваривао од 1500 до 2000 лева за себе лично. На откupu опијума радио сам са њим 6–7 месеци.

Пред притиском Руса преко Мађарске и Бугарске, немачки радници су почели да одступају из ових земаља, а он је напустио Ниш на три месеца пред ослобођење, тако да сам престао са њим даље да радим. При његовом премештају и ја сам отишао са њим до Београда, где ме је затекло ослобођење Београда. Живео сам тамо од средстава које сам остварио радећи са њим. У Београду ми је још од пре рата живео брат Васа Ашамовић, који је за време рата живео у Београду и код њега сам био смештен, а по ослобођењу Београда, након 5–6 дана пошли смо од Београда према Нишу, нешто возом, нешто пешице. По доласку у Ниш био сам приведен код ОЗНЕ где сам остао око 20-ак дана и по завршеним саслушавањима пуштен сам. Касније сам мобилисан у НОВ и био сам у Трећој српској бригади у КНОЈ-у 7–8 месеци. Као хранилац породице, био сам ослобођен. По доласку из војске запослио сам се у Мостовској радионици, где сам радио годину дана, а затим сам отишао 1947. године на редовно одслужење војног рока, а по повратку се запослио у Војно-трговачком предузећу (ВТП) где сам радио до 1952. године, а одавде сам прешао да радим у Фабрику дувана.

Један интересантан случај износим као врсту сналажљивости нас Цигана да би се спасили стрељања. Сали Синановић, Циганин из Ниша, станује у Битољској улици, после хапшења групе Цигана био је ухваћен и отеран на принудни рад у Борски рудник, негде око марта 1942. године. Из Борског рудника је са рада побегао и прикључио се партизанима. У то време у Борском руднику је била већа група Цигана на раду, а и већи број у Немачкој, па се расчуло да је он побегао са рада, те је претила опасност да ми Цигани будемо похапшени и стрељани. Да не би допрло до ушију полиције, Гестапоа, Општине, Чехајића и других, главни муфтија за верске ствари је фалсификао у матичним књигама и написао да је Салија умро, па је ово послужило као маска, а ми Цигани организовали

смо погреб и празан сандук однели на гробље, кукајући тамо, тако да је код Немаца владало мишљење да је он умро и сахрањен и да се налази у партизанима. Мајка његова је делила даће и Цигани у Нишу су веровали да је он заиста мртав. Ово је допринело да Цигани не буду гањани због њега.

Тек по ослобођењу 1945. године, сазнало се да је он жив и да је официр у Народноослободилачкој војсци. У ствари, он је касније био официр Народне милиције, према причањима, па му је при спроводу побегао неки четник, због чега је био осуђен и деградиран чина. Верујем да он не зна о овој нашој сналажљивости, осим из причања касније. Он сада живи у Нишу у Битољској улици у Београд мали, а ради као физички радник у Предузећу за дистрибуцију електричне енергије у Нишу.

Архива наше верске заједнице налазила се код Хусеина Хамзића, који је родом из Призрена, те је он исту 1949. или 1950. године пре-нео у Подујево, у повереништво исламске верске заједнице под чију територију ми спадамо као муслимани верници. Из овог повереништва треба да тражимо да нам се та архива врати, како би могли да је имамо на коришћење, а на овоме би могли да ангажујемо Абдулаха Хоџића, ефендију, иначе верски свештеник који живи у Вировитици код Пећи, а који је иначе долазио код нас ради верских обреда и интересовао се за живот и рад нас муслимана и о стању имовине којом ми располажемо. Он ће бити постављен за хоџу у Нису, али и пре његовог доласка на овоме би требало нешто да се ради.

Виолину мог брата, која се налази код мене на чувању, а која је била у логору на Црвеном крсту и у КП Дому, предаћу Музеју да би послужила као документ наших патњи и страдања у логору Црвени крст. Уколико будем дошао до било каквих других података или материјала и то ћу предати. Настојаћу да организујем групу преживелих Цигана који би могли детаљније да изнесу појединости о стрељањима, страдањима и другим патњама нас Цигана и других за које знају. Уколико се будем присетио неких нових момената, радо ћу испричати.

Негде у лето 1943. године, наредник управе полиције Поповић, ухватио је илегалца – партизана преко пута зграде бивше кому-

налне банке и тукао га је. То су видели Цигани кочијаши, који су били у близини, видели су како га злоставља, па су притекли овом партизану у помоћ и почели су да се гушају са Поповићем, али је он звиждаљком затражио помоћ, те су му притекли и други полицајци и ухапсили Ајруша и Ашима Брвића (браћа) и Ашима Ашимовића (мог брата) те су их заједно са ухваћеним, полицајци спровели у управу градске полиције. Сва четворица су била заједно у подруму где су их искрварили тукући их.

Кад сам сазнао да је и мој брат ухапшен, отишао сам Карлу Хенкелу са молбом да ми спаси брата. У прави полиције затекли смо дежурног службеника – писара Бору, код кога је Хенкел тражио да се ова тројица ослободе из затвора, јер су његови радници. Бора је замолио мене да кажем господину Хенкелу да спаси и оног четвртог, који није био Циганин – партизана. За њега је констатовао да је комуниста, а он није, пошто је тако стајало у спроводном акту. Хенкел је на моју молбу сву четворицу извео из затвора, Бора вероватно зна о ком се партизану ради. Бора сада ради у Електронској индустрији као благајник.

Група Цигана из Ниша која се налазила у нишком логору Црвени крст, по пуштању из затвора, а по налогу Сулејмана Бабића, секретара шеријатског суда, иначе повереника албанске групе и доброг пријатеља Немаца, приступила је немачкој војсци, њих 15 тако да су униформисани и били распоређени у Лесковац заједно са Шиптарима који су били у немачкој војсци. У овој групи били су Осман Куртић, Јунуз, Осман звани Шаран, који је радио у Железничкој радионици и други о којима ће Куртић причати. Кад смо сазнали да су ови отишли у немачку војску, да су то учинили под претњом Бабића, замолили смо Хафиза Рамиза Паљевца да интервенише, па су ослобођени из војске након 20 боравка у њој. Ово смо учинили из страха да не будемо касније кажњавани због учешћа у немачкој војсци, јер смо били убеђени да ће Немци изгубити рат.

Абедин Демировић, са станом у Улици Генарала Чарнојева, где му и сада мајка живи, био је ухапшен од управе полиције града и спроведен у логор Црвени крст под оптужбом да је крао брашно и жито

и да је давао партизанима. Њега је пријавила жена Мамеда столара управы полиције. Ова жена је умрла. Са Абедином је био ухапшен и Коле, исто тако осумњичен за крађу, па кад је ишао на рад из логора, успео је да побегне. Касније се прикривао и ослобођење га је затекло живог, али је погинуо у Приштини у саобраћајној несрећи, возећи мотор у пијаном стању. Абедина су Немци стрељали у нишком логору, на дан два пред ослобођење. По ослобођењу, кад је извршена есхумација мајка га је препознала по џемперу, па је сахрањен поред логора, до касарнских жица, где му се гроб и сада налази. Иначе, он је ухапшен у својих 15-16 година. Био је врло добар дечко, леп, згодан младић. Ухапшен је и изгубио је живот због овакве оптужбе.

Адем Мулаосмановић, вероучитељ у Нишу, био је на служби у цамији у току рата и био је на страни Покрета. Он је у самој цамији имао тајно скровиште за штампање пропагандног материјала, па је као такав откривен 1942. године, ухапшен од Гестапоа и стрељан. О њему ћу вам други пут детаљније причати.“

РАЗГОВОР СА БАЈРАМОМ ДАЛИПОВИЋЕМ, ПЕНЗИОНЕРОМ ИЗ НИША

О животу и прогону Цигана у
Нишу за време Другог светског рата

Разговор је водио Бранко Ножица, спољни сарадник Народног музеја у Нишу, са станом у Улици Светозара Марковића 5/13. Стенографисао је Властимир Крстић, са адресом Савска 16а у Нишу, дана 14. маја 1967. године у просторијама Народног музеја.

Бајрам Далиповић, рођен 1910. године у Нишу, од оца Дурака Далиповића, погинулог у Првом светском рату, 1912. године, мајке Зурефе, покојне; жена Булија, синови: Дурак Далиповић, стар 37 година, радник Машинске индустрије Ниш, и Демир Далиповић, ради у Трикотажи „Омладинка“ у Нишу. Три ћерке, удате: Зурефа, Арифа и Мердара, удата за Енвера Мустафића, боксера, сада на раду у Аустрији. Бајрам Далиповић сада станује у ул. Петра Вученића 7, раније становао у Првомајској улици, онда се звала ул. Стојана Протића.

„Нисам био ухапшен за време рата, радио сам као радник у Железничкој радионици и то као браварски мајстор од 1928. године до пензије. Пензионисан сам 1957. године.

У време доласка Немаца радио сам у Железничкој радионици у Нишу. После бомбардовања града од стране немачке авијације нисмо могли да радимо, јер је бомба пала и на железничку радионицу. Немци су после неколико дана преко звучника звали да се сви врате у радионицу. Ишли смо да уређујемо радионицу, јер је била порушена од бомбардовања. У то време Немци су преузели руковођење фабриком и свим пословима у вези с тим. Имали смо купоне за хлеб и за остале намирнице. Имали смо и аушвајс, који је био написан и на немачком и на бугарском језику. То је морао свако да покаже при уласку у радионицу.

Негде око Ђурђевдана ја сам ушао у једну кафану и видим на зиду пише: 'Јеврејима и Циганима приступ забрањен'. После извесног времена дате су траке нама и Јеврејима, да носимо као знак распознавања.

Немци су отпуштали са рада Цигане и Јевреје. Отпуштено је тада око 50 Цигана из Железничке радионице, а било је и других који су било где радили, у државним установама. Били смо око 20 дана без посла. После нас поново вратише на рад. Вратили су све. Обавештење о повратку на рад добили смо преко звучника који је био постављен код Споменика и на другим местима, а и на друге начине су нас обавештавали.

Код примања припадљности нисмо добијали никаква следовања него смо добијали исплату и имали купоне. За време рада давали смо купоне и примали намирнице у самом предузећу, где су постојали посебни магацини за снабдевање радника који су тамо радили, а тако су добијали и они који су радили по привредним организацијама државног или приватног сектора. И они су добијали одређену количину намирница, а то се урачунавало као надокнада у натури, уместо новчаних средстава. Поред овога, део новца приман је на име радне припадљности.

Приликом првог масовног хапшења Цигана, ја сам становао међу Србима, становао сам код Ђоке Јовановића, ћурчије дворског (који се обесио после ослобођења у затвору). Чуо сам галаму. Хтео сам да видим каква је то галама. Жена ми је рекла да не идем, јер мора бити да је нешто. Ујутру ми је дошла снаха и плачући рекла ми да су сви Цигани отерани у логор. И њен муж, мој брат Салија Далиповић је отеран у логор. Тамо је био, а пуштен је у првој партији са групом радника. Иначе, он је сада пензионер. Кад сам отишао на рад, никога од Цигана нисам тамо нашао. Ја сам знао за ово хапшење, али командант радионице није изгледа то знао. Рекао сам тумачу да су наши људи сви отерани у логор. Кад сам отишао и разговарао са командантом, рекао ми је да попишем имена свих Цигана који су у логору. Ја сам то и учинио и ишао сам од куће до куће. Тај списак сам дао лично команданту који је руководио Железничком радионицом, а директор у то време је био Бирвиш. Рекао ми је да идем и да радим и да се јавим за дан-два. Он је тај списак предао команданту логора.

Све ово догодило се негде октобра или новембра 1942. године. Из радионице је било отприлике око 30 радника – Цигана. Тај податак најбоље зна Мемед Адемовић, звани Калча, станује у Улици генерала Чарнојевића, и Нецип Куртић.

Песму, која је испевана у логору од стране Цигана, испевао је – компоновао, Мемед Адемовић, тамбураш у логору, па су је сви певали, а он је певао и по изласку из логора.

За време док су се Цигани налазили у логору, по наређењу Немаца изградили су пругу узаног колосека у логору за потребе логора. За изградњу ове пруге дато је 30 дана, међутим, Цигани су је изградили за 12 дана.

Познато ми је да је после бомбардовања Ниша, кад је пала бомба у непосредној близини логора, од Немаца стрељан Абедин Деморивић, који је сахрањен пред зградом логора, поред жица касарне. Он има живог брата Демира Деморивића, фарбара у Машинској индустрији у Нишу и мајку Ђулбасту, која станује у улици Генерала Чарнојевића.

Био је сунчан и леп дан када сам био на радном месту у Железничкој радионици. Разговарао сам са својим партивођом (бригадир), када смо чули митраљески рафал. Мој партивођа, Боривоје Ђокић, упитао ме је да ли чујем пуцњаву. Рекао сам му да чујем и почео сам да плачем, јер сам знао да то Немци стрељају групу Цигана на Бубњу. Колико се ја сећам, стрељано је тада око 40 Цигана, то је била друга група, а датума се не сећам.

На петнаестак дана пред ослобођење, малтретирао ме је један немачки стражар у радионици, називајући ме Циганином. Ја сам му показивао моје уверење да сам муслиман, али он није веровао и признавао.“

РАЗГОВОР СА АСАНОМ САИПОВИЋЕМ ИЗ НИША

О животу и прогонима Цигана у Нишу за време Другог светског рата

Разговор је водио Бранко Ножица, спољни сарадник Народног музеја, стенографисао је Властимир Крстић.

Асан Саиповић, рођен 1892. године у Нишу, од оца Османа, мајке Анифе. Живи са женом Елмазом. Има два сина: Мухарема и Небада Саиповића. Сада станује на Сточном тргу 52.

„Пре рата, по занимању сам био трговац старим стварима, а кад су дошли Немци био сам носач на нишкој железничкој станици. У вези са првим хапшењем и стрељањем Цигана могу да кажем ово: у то време становао сам у Косовској улици 18, у српској кући – улици, а нисам становао на Сточном тргу код Цигана. Једне вечери дошли су припадници пољске страже и градска полиција и окупирали све циганске мале. Било их је тада пет: Чаир, Стамбол, Београд-мала, Сточни трг и Рабаци-мала. Том приликом одведено је 300 душа, све мушкарци од 15-16 година до дубоке старости. Поворка се протезала од циганске мале до фабрике ‘Станко Пауновић’ – сада. Све су их отерали у логор Црвени крст. Отерали су их ноћу око 9-10 сати. Ја са својом породицом нисам знао за ово јер нисам био у тој махали, него мало

даље. Ујутру сам тек сазнао шта се десило ноћу. Видео сам да жене плачу. Чуло се јаукање. Једна жена – Циганка нам је рекла да су те ноћи све Цигане – мушкарце отерали у логор. Размишљао сам шта да радим, јер је могло да се деси и мене да отерају. За себе се нисам толико плашио колико за децу, јер и њих могу да убију. Рекао сам жени да спреми децу, обукли смо им старо зимско одело. Питао сам комшије да ли могу да склоним децу код њих док идем на станицу да видим каква је ситуација. Комшије – Срби, нису смели да приме децу, бојећи се Немаца. Ставио сам железничку капу на главу, узео децу и одвео их код старе Кланице код Нишаве, где сам знао један свињац где сам склонио децу. Било је врло хладно време. Рекао сам деци да овде остану док се не вратим са станице.

Отишао сам на станицу и тамо потражио ондашњег подшефа станице – Немца, који је још од раније остао у Нишу и оженио се једном Српкињом. Обратио сам му се, рекавши му да су сви Цигани, радници на станици отерани у логор и да нема ко да ради. Ја сам се и за себе прибојавао да ме не задеси иста судбина и питао сам шта да радим. Рекао ми је да бришем прашину по канцеларијама. То сам и радио. Кад сам завршио посао, отишао сам да видим шта раде деца. Узео сам децу и довео их кући. Ради сваке сигурности, рекао сам жени да децу сакрије у кући, што је и учинила.

До подне сам остао на станици, а после тога побегао кући. Сутрадан сам опет подшефу железничке станице, звао се Август Хумлав, интервенишући код њега за оне Цигане који су затворени у логору. Отишли смо нас двојица фијакером (за фијакер сам платио хиљаду ондашњих динара свог новца) у Гестапо, који се налазио код зграде бившег Уреда. Он је отишао унутра и разговарао, а кад се вратио, рекао ми је: ‘Сутра ће све бити у реду’. Међутим, и сутрадан кад сам отишао на станицу није било оних који су раније били затворени. Опет сам разговарао са подшефом, опет платио фијакер и са њим отишли у Гестапо и опет су му рекли да ће Цигани бити пуштени сутрадан. Рекао сам му да нема ко да ради на станици и да би требало да види да што пре пусте ове Цигане.

Да бих га више одобривољио да се заложи за Цигане, купио сам 300 килограма кукуруза по 300 динара и дао 9000 динара за кукуруз, натоварио на колица и пошто ја нисам смео да се много крећем, рекао сам женама да оне то отерају до стана овог подшефа. Једна је вукла колица, а друга гурала. Те две жене су дотерале кукуруз код његовог стана, који се налазио код ондашње Пајићеве фабрике (садашња штампарија 'Просвета'). Он за то није знао, јер је био дежуран. Замолили смо његову жену да му каже да смо ми то дотерали њему. Сутрадан ме он звао и рекао да нађем кола. Опет ја дам сто банки за фијакер. Отишли смо у Уред, код команданта лично. Ја сам остао пред вратима, док су они разговарали. Кад је изашао, опет ми је рекао да ће сутра пустити Цигане.

Ујутру, око 8 сати, 10-15 њих је пуштено из логора. Код кафане 'Пролеће' видео сам моје колеге који су били у логору. Веселили су се. После један или два дана пуштени су и кочијаши. За њих је, како сам чуо, интервенисала нека Анка која је радила код Немаца и пуштени су и кочијаши.

У тој групи је било око 30-40 душа. Они који су остали у логору, отерани су у КП Дом, а одатле на Бубањ и кад је побијено око 5000 душа и њих су поубијали. То је било 1942. године. Знам имена неких који су стрељани: Саип Ибишевић, Сарија Ајдаревић, Немет Ајдаревић, његов брат, Тоша Асановић и Раша Асановић, браћа, Адам Јашаревић, Рамадан Алимановић, Смаја Исмаиловић, Мемет Алиловић, Расим Хусеиновић, Рушид Мустафић, његов брат Сабид Мустафић био је са њим у КП Дому где је умро. Тамо је умро и Салија Асановић.

У хапшењу, које је овом приликом извршено, Живковић је ухапсио преко сто Цигана, а хапшење је извршено новембра или децембра 1942. године.

Пре рата је у Нишу било око 4000 душа.

За време рата нико није са стране долазио у Ниш да овде живи, док је велики број Цигана из Ниша бежао у околна села. Ја сам бежао у Чокот, други у Брзи Брод и друга околна села.

У Немачку је 1943. године, с пролећа отишла већа група Цигана, да би избегла прогоне и стрељања. Ја сам дошао из Немачке

1945. године, коначно, а тамо сам три пута одлазио. Био сам са оба сина у Немачкој. Један син је био у ХанOVERу, а ја сам са другим био у Берлину, где сам и дочекао ослобођење, односно капитулацију Немачке. У логору сам био седам дана. Ту сам доспео пошто су ме ухватили Немци после мог бекства из Немачке и повратка у Ниш. Сећам се да су са нама у логору врло грубо поступали. Приликом изласка у WC ударали су нас штаповима.

Из логора су ме депортовали у Немачку. Међутим, у путу кад смо стигли у Марибор, нашао сам неке наше музиканте, који су то били за време мира. Познали су ме, иако ја њих нисам препознао. Један од њих ми је обећао да ће ми помоћи да се вратим. Он је разговарао са немачким доктором, коме сам ја дао десет пакли цигарета, које ми је жена спремила за пут. Доктор ми је рекао: 'Цигањ цурик', дао ми је аусвајс и ја сам се са њим вратио натраг. (Овде Асан Марибор сматра Немачком, јер је он био званично под немачком територијом). Кад сам дошао у Ниш, Немци су ме опет ухватили и отерали на принудни рад. Био сам са старијим сином у Берлину.

Док сам био у Нишу, нису ме одређивали да закопавам стрељане на Бубњу. Мемет Пашић, звани Јаја је сахрањивао и Јевреје и Цигане, као и осуђенике КП Дома. Мемет сада ради у Аустрији, био је у Нишу за Ђурђевдан, а доћи ће опет.

Немачку траку, којом су били обележавани Цигани и Јевреји, ја ни моји укућани нисмо ставили на руку. Иначе, нису нам дозвољавали приступ у кафане, трамваје и друга јавна места.

Знам да је група Цигана била у делегацији код Драгише Цветковића у Нишкој Бањи, затим код Спахе и на крају у Београду.

Знам да је у тој делегацији био Фаик Хасановић и други. Емин Еминовић је са својим оцем, по хапшењу Цигана, побегао у Београд, да би се тамо склонио. Кад је требало да се спасемо, односно да спасемо затворене Цигане, ишли смо ја Фаик и Стојан Мирчетић, председник Суда или државни тужилац за време окупације у Београду. Стојан Мирчетић се заложиио за нас код немачких власти у Београду, тврдећи да ми нисмо Цигани него смо муслимани. За тај пут ја сам му тада дао 5000 динара од наших заједничких пара. У то време ја сам био опу-

номоћеник Цигана на Сточном тргу. Новац смо добијали на следећи начин: верска заједница је имала у својој својини једну продавницу коју смо ми издали за балакарницу и унапред за једну годину смо узели кирију и од тих пара сам ја дао новац за пут. По повратку Стојана Мирчетића из Београда, убрзо само добили одобрење да можемо да скинемо траке са руке, јер су нам признали статус муслимана.

Фаик ће моћи да каже који су људи били у делегацији која је ишла у Београд.

Сећам се да су стрељана тројица: Бајрам Балић, са Сточног трга, неки Циганин звани 'Бупа'. Трећем не знам име. Они су стрељани око 1943. године, јер их је пријавио Немцима Мустафа Агушевић са Сточног трга, због тога што су куповали коже из Кожаре, а за њих се сумња да су биле украдене од других лица. Ова тројица су купили те коже и чували на свом тавану. Кмет Мустафа довео је полицију и пријавио их као коцкаре, односно и као крадљивце кожа. Полицајци су се попели на таван али нису могли да нађу коже. Онда се Мустафа попео и нашао их и сва тројица су отерана у Специјалну полицију, а одатле на Бубањ, где су их стрељали. (Мустафу је убила секиром жена. Герка се звала Ђула. У ствари, жена га није одмах убила, већ га је тешко телесно повредила, али је после неколико дана умро у њеној кући. Ова тројица су невино пријављена и изгубили су као такви живот).

Знам да је у Немачкој погинуо, док је био на раду, неки Пашић, бацивши га у бару – мочвару пуну жабоквечине. Он је био родом из Ниша, са станом на Сточном тргу. Његов брат Мемед Пашић је сада на раду у Аустрији. Ово ми је причао мој син Небзад, који је заједно са њим радио у ХанOVERу. У Немачкој је исто тако погинуо и син чистача ципела на железничкој станици, а са станом на Сточном тргу, син Исмаила ...

У борби против окупатора погинули су 1944. године на Дрини: Алил Камберовић, затим Усеновић... син Јашара, носача, са станом на Сточном тргу. Погинуо је и мој зет који је био ожењен мојом сестром Незом.

У Бору је била једна група Цигана на раду. Они су од мучења и туче изгубили животе, али се не зна где су им сада гробови. Били

су мучени на тај начин што су бачени са лежаја на под, јер услед изнемоглости нису могли да раде, па су их газили и по њима скакали стражари. Тако су од тих фолксдојчера и стражара изгубили живот. Знам да је изгубио живот син Зумбухе Хамзић.

Деца мог шурака Беџета Меметовића: Шемседин и Ибрахим Меметовић причала су ми да су као радници у Бору од Немаца терани да лазе на коленима и лактовима под ударцима. Ова двојица сада живе на Сточном тргу.

Фаик Хасановић је сада пензионер, станује у бившем затвору Специјалне полиције (у просторијама Студентског дома, треба да дође и исприча многе ствари из времена рата).

Такође много зна Ариф Еминовић, који станује у Железничкој колонији. Он је иначе сада пензионер.

Мустафа Мустафић је погинуо код Краљева. Његов син зове се Садик, ожењен је Рускињом и сада станује на Сточном тргу.

Мемед Пашић је био командант свих група Цигана, који су закопавали стрељане на Бубњу.“

Разговор вођен у просторијама Народног музеја у Нишу, 14. маја 1967. године.

4.

СПИСАК РОМА ЖРТАВА ЛОГОРА У НИШУ

АДЕМОВИЋ Абе АЛИЈА, Ром, кочијаш, рођен 1900. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Умро 28. септембра 1943. године у логорској амбуланти.

(АЈ, Ж-0360108006)

АДЕМОВИЋ Демира ИЛИЈА, Ром, индустријски радник у Алексинцу, рођен 1896. године у Алексинцу. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у алексиначкој ромској махали и одведен у нишки логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(Мр Б. Јочић, З. Стевановић, Т. Петровић, Алексиначке жртве XX века, 73; АЈ, Ж-0652015003)

АЗИРОВИЋ Салије АЈЕТ, Ром, индустријски радник у Прокупљу, рођен 1895. године у Приштини. Ухапшен од Немаца 1942. године у Прокупљу и одведен у нишки логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-05160030032)

АЗИРОВИЋ Кадрије СРЕЛИЈА, Ром, земљорадник, рођен 1900. године у Орану код Бојника. Ухапшен од бугарске казнене експеди-

ције марта 1943. године у Орану и доведен у логор као партизански сарадник. Стрељан 14. маја 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0101016025)

АЈДАРЕВИЋ Раче АБИМ, Ром, индустријски радник у Врању, рођен 1907. године у Винарцу код Лесковца. Ухапшен од Немаца 1943. године у Врању и доведен у логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0757047017)

АЈДАРЕВИЋ МЕМЕТ, Ром, рођен 1905. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/136; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

АЈДАРЕВИЋ Мехе РАМАДАН, Ром, носач у Нишу (Сточни Трг 80), рођен 1910. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/21; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

АЈДАРЕВИЋ САЛИЈА, Ром, ковач у Нишу, рођен 1905. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/25; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас.67)

АЛИЈЕВИЋ МЕМЕД, Ром, рођен у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 23. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

АЛИЈЕВИЋ Мухарема САЛИ, Ром, музичар у Нишу (Битољска 8), рођен 1924. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Умро 30. јуна 1943. године у логорској амбуланти.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/7)

АЛИЈИЋ Демира БОРЧА, Ром, радник у Белој Паланци, рођен 1899. године у Белој Паланци. Ухапшен од Немаца 1942. године и доведен у логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0086002033)

АЛИЈИЋ Милана ЖИВОЈИН, Ром, земљорадник, рођен 1924. године у Балајнцу код Мерошине. Заробљен као борац Јастребачког ПО и стрељан 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, пријава за Живојина Алијића, партизана из Балајнца – нерестровано)

АЛИЈИЋ Селима МЕМИШ, Ром, ковач, рођен 1913. године у Белој Паланци. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у Белој Паланци и доведен у логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0086002034)

АЛИЛОВИЋ Меке МЕМЕТ, Ром, кочијаш у Нишу (Мраморска 11), рођен 1887. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 1942. године у Нишу и одведен у логор Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/136; НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/35; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

АЛИМАНОВИЋ Буде РАМАДАН, Ром, ковач у Нишу, рођен 1910. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 23. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/42; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас.67)

АМЕТОВИЋ Мусе ЈУМЕР, Ром, носач у Нишу (Сточни Трг 9), рођен 1876. године у Нишу. Ухапшен од Немаца децембра 1943. године у Нишу и одведен у логор где је умро марта 1944. године.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/91)

АМЗИЋ Амзе АСАН, Ром, носач у Нишу (Сточни Трг 10), рођен 1906. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 23. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/73; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас.67)

АПИЋ Танета ПЕЖА, Ром, земљорадник, рођен 1903. године у Орану код Лебана. Ухапшен од Бугара 17. марта 1943. године приликом претреса терена под сумњом да одржава везе са ПО и из лесковачког затвора предат нишком логору 2. априла. Интерниран на принудни рад у КЛ Маутхаузен где је убијен 10. октобра 1944. године.

(ИАБ, VdS, А-419, АЈ, упитник за погинуле заточенике логора Маутхаузен – Оране)

АРАДИНОВИЋ Реџепа МАЉА, Ром, земљорадник, рођен 1916. године у Иван Кули код Куршумлије. Ухапшен од Бугара јуна 1943. године приликом потере за четницима у Косаници и одведен у нишки логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0282059004)

АРИФОВИЋ Бајрмана ОСМАН, Ром, носач у Нишу (Војислава Илића 21-А), рођен 1903. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Умро 20. јануара 1943. године у логорској амбуланти.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/21)

АРИФОВИЋ Арифа СЕЛИМ, Ром, земљорадник, рођен 1885. године у Турековцу код Лесковца. Стрељан 1942. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0301101016)

АРСЛАНОВИЋ Салка НУРЕДИН, Ром, индустријски радник у Нишу, рођен 1915. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Интерниран на принудни рад у логор Заксенхаузен где је убијен 1943. године.

(АЈ, Ж-0359095001; АЈ, фонд комисије за репатријацију, фас. 1)

АСАНОВИЋ Суље АСАН, Ром, индустријски радник у Нишу, рођен 1889. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/75; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

АСАНОВИЋ Шабије АСАН, Ром, индустријски радник у Прокупљу. Ухапшен од Немаца 1942. године у Прокупљу и одведен у нишки логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/139)

АСАНОВИЋ Шефкета БАЈРАМ, Ром, индустријски радник у Нишу (Мраморска 8), рођен 1926. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/76; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67; АЈ, Ж-0354005005)

АСАНОВИЋ Миливоја ВЛАДИМИР, Ром, ујар, рођен 1897. године у Сврљигу. Ухапшен од СДС-а октобра 1942. године у Сврљигу и предат немачком логору у Нишу. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(Д. Мирчетић, Сврљиска брда и врх зелени..., стр. 355)

АСАНОВИЋ ДАВИД, Ром, радник у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/97; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

АСАНОВИЋ Алије ИЛИЈА, Ром, индустријски радник у Алексинцу. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у алексиначкој ромској махали и одведен у нишки логор. Стрељан 18. августа 1943. године на Бубњу код Ниша.

(Мр Б. Јочић, З. Стевановић, Т. Петровић, Алексиначке жртве XX века, стр. 73)

АСАНОВИЋ Алије НИКОЛА, Ром, ковачки радник у Алексинцу, рођен 1911. године у Алексинцу. Доведен у нишки логор због сарадње са четничким покретом Драже Михаиловића у Алексинцу. Умро у логору октобра 1943. године.

(НМН, ЛЦК, Књига стрељаних на Бубњу)

АСАНОВИЋ Асана САЛИЈА, Ром, носач у Нишу (Ледена Стена 10), рођен 1890. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у Казнени завод где је умро 1943. године.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/75; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

АСАНОВИЋ ТАСА, без занимања, рођен 1880. године у Нишу. Ухапшен као талац и стрељан 23. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/78)

АСАНОВИЋ – АМЗИЋ Амзе ТОСИ, Ром, носач у Нишу (Сточни Трг 10), рођен 1890. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 23. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/75; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

АСИЋ-САЛИЋ Милутина АЛЕКСАНДАР – САНДА, Ром, ковач, рођен 1922. године у селу Каменица код Ниша. Заробљен од СДС-а августа 1942. године као борац Озренског партизанског одреда. Стрељан 6. марта 1943. године на Бубњу код Ниша у циљу одмазде због напада на рудник Соко.

(НМН, ЛЦК, кут. 8, ф. б.б. – списак погинулих и стрељаних у току Другог светског рата – подаци СУБНОР-а; ИАН, фонд Среска комисија за ратну штету – Ниш, кут. 2, фас. „Каменица“)

АШИМОВИЋ Ашима ЈАКУП, Ром, оштрач ножева у Нишу, рођен 1914. године у Нишу. Ухапшен као талац 8. марта 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 12. маја 1942. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/80; картон логораша, бр. А/25; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

АШИМОВИЋ Ашима ЂАЗИМ, Ром, војни музичар у Нишу (Сарајевска 57), рођен 1918. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 8. марта 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 9. јула 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/82; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

БАБИЋ Усеина РАСИМ, Ром, индустријски радник у Нишу, рођен 1901. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 23. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0354003018)

БАЈРАМОВИЋ Раме ИБРАХИМ, Ром, индустријски радник у Нишу, рођен 1908. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 4. априла 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0360104010)

БАЈРАМОВИЋ Максута ФАИК, Ром, индустријски радник у Лесковцу, рођен 1928. године у Лесковцу. Ухапшен од Немаца 1943. године у Лесковцу и доведен у логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0297028041)

БАКИЋ Димитрија СРЕТЕН, земљорадник, рођен 1883. године у Доњој Коњуши код Прокупља. Стрељан 14. маја 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0519041017)

БАКТИЈАРЕВИЋ Бејте БАЈРАМ, Ром, индустријски радник у Прокупљу, рођен 1912. године у Прокупљу. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у Прокупљу и одведен у нишки логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. Б/57)

БАЛИЋ У. БАЊАМ, Ром, рођен 1902. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 23. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. Б/3; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

БАЛИЋ ОСМАН, Ром, старинар у Нишу, рођен 1879. године у Нишу. Ухапшен од немачке војске октобра 1941. године са групом виђенијих грађана Ниша као талац и спроведен у логор. Умро три месеца после пуштања на слободу од болести коју је задобио у логору.

(ИАН, КОЗАРА, фас. 696)

БАЊАМОВИЋ Раме ИБРАХИМ, Ром, чистач у Нишу (Овчеполска 11). Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 4. априла 1943. године на Бубњу код Ниша.

БЕЋИРОВИЋ Меље ЈАШКО, Ром, ковач у Белој Паланци, рођен 1906. године у Белој Паланци. Ухапшен од Немаца јануара 1943.

године у Белој Паланци и доведен у логор. Стрељан 27. марта 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0086002032)

БЕЋИРОВИЋ Леке САЛИЈА, Ром, ковач у Белој Паланци, рођен 1919. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 1942. године и доведен у логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0360104023)

БЛАГОЈЕВИЋ Лиле ДРАГУТИН – ДРАГА, Ром, ковач из села Плужина код Сврљига, рођен 1904. године у селу Ресник код Соко Бање. Ухапшен од СДС-а јула 1942. године код своје куће. У његовом полицијском картону, уписано је: „Био члан месне партизанске десетине, није имао оружје и није учествовао у оружаним акцијама, одао месне партизане: Момчило, син Јулин, сад у Плужини, Јелен, син Вукосавин, сад у Плужини, Витко, син Дилин, сад у Плужини, Лачко, син Владе Првуловог, сад у Плужини, Руско, син Далета Марковића, сад у Плужини, Цветковић Десимир, сад у Плужини, Динић Ратко, сад у Плужини“. Осуђен на смрт од Преког суда СДС-а и предат немачком логору. Стрељан 8. септембра 1942. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0650037010; ИАБ, УГБ СП IV, кут. 116-Б, рег. бр. 369/32; НМН, ЛЦК, кут. 8, ф. б.б.; кут. 8, ф. б. б. – подаци за хапшена, интернирана и стрељана лица са подручја општине Сврљиг – сакупио СУБНОР 1974)

БРВИЋ Брће МЕМЕД, Ром, кочијаш у Нишу (Мраморска 11), рођен 1889. године у Нишу. Ухапшен од Немаца јануара 1944. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан маја 1944. године на Бубњу код Ниша. По другим подацима, стрељан од Немаца на путу Ниш – Мрамор приликом њиховог повлачења из града и сахрањен на циганском гробљу у Нишу.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. Б/44)

БРВИЋ Усеина РАСИМ, Ром, носач у Нишу (Сточни Трг 105), рођен 1901. године у Нишу. Ухапшен од Немаца септембра 1941. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан новембра 1942. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. Б/1)

ВАСИЋ Васе ДРАГУТИН, Ром, радник, рођен 1877. године у Добрујевцу код Алексинца. Ухапшен од немачке војске у Градашници код Пирота и спроведен у нишки логор а даље у логор на Бањици. Стрељан 24. августа 1942. године у Јајинцима код Београда.

(Logor Banjica – logoraši, knjiga 1, 453)

ДЕМИРОВИЋ Асана ШАНКО, Ром, индустријски радник у Прокупљу, рођен 1924. године у Прокупљу. Из нишког логора интерниран на принудни рад у Немачку где је умро 15. новембра 1944. године. (АЈ, Ж-0516006001)

ДЕРВИШЕВИЋ Салија ЈАШАР, Ром, ковач у Нишу, рођен 1892. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша. (НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. Д/13; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

ДЕРВИШЕВИЋ СМАИЛ, Ром, ковач из Ниша. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. Д/14)

ДЕСТАНОВИЋ Диме АЛИЈА, Ром, музичар у Нишу (Генерала Чарнојевића 23), рођен 1894. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 23. априла 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, кут. 12, ф. Д-18; кут. 8, ф. б. б. – списак погинулих и стрељаних у току Другог светског рата – подаци СУБНОР-а; ЛЦК,

картон логораша, бр. Д/15; ЛЦК, картон логораша, бр. Д/34; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

ДИМИТРИЈЕВИЋ Демира АЛИЈА, Ром, индустријски радник у Нишу, рођен 1900. године у алексиначком Бујмиру. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0358072017)

ДУРМИШЕВИЋ Банета АЛИЈА, Ром, индустријски радник у Алексинцу, рођен 1890. године у Алексинцу. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у алексиначкој ромској махали и одведен у нишки логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(Мр Б. Јочић, З. Стевановић, Т. Петровић, Алексиначке жртве XX века, 73; АЈ, Ж-035807016)

ДУРМИШЕВИЋ Алије БАКА, Ром, земљорадник, рођен 1907. године у Слишану код Лебана. Ухапшен од Бугара 17. марта 1943. године приликом претреса терена под сумњом да одржава везе са ПО. Из нишког логора интерниран у КЛ Маутхаузен где је убијен 28. новембра 1944. године.

(АЈ, упитник за погинуле заточенике логора Маутхаузен – Слишане)

ДУРМИШЕВИЋ Салије БОЖИДАР – БОШКО, Ром, ковач, рођен 1906. године у Моклишту код Беле Паланке. Ухапшен од Немаца 1942. године и доведен у логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0087036017)

ДУРМИШЕВИЋ Мирка ЗАРКО, Ром, ковач у Вети код Беле Паланке, рођен 1922. године у Вети. Ухапшен од Бугара јануара 1943. године у Вети приликом потере за четницима и одведен у нишки логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0088048013)

ДУРМИШЕВИЋ Банета ЈАНКО, Ром, индустријски радник у Алексинцу, рођен 1888. године у Алексинцу. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у алексиначкој ромској махали и одведен у нишки логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(Мр Б. Јочић, З. Стевановић, Т. Петровић, Алексиначке жртве XX века, 73; АЈ, Ж-0449007001)

ДУРМИШЕВИЋ Јашка МЕМИШ, Ром, ковач, рођен 1891. године у Белој Паланци. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у Белој Паланци и доведен у логор. Умро 10. марта 1944. године у логору. (АЈ, Ж-0086003022)

ДУРМИШЕВИЋ Селима МИРКО, Ром, ковач, рођен 1919. године у Моклишту код Беле Паланке. Ухапшен од Немаца 1942. године и доведен у логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша. (АЈ, Ж-0087036018)

ДУРМИШЕВИЋ Мирка ПЕТКО, Ром, ковач у Вети код Беле Паланке, рођен 1898. године у Вети. Ухапшен од Бугара јануара 1943. године у Вети приликом потере за четницима и одведен у нишки логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша. (АЈ, Ж-0088048011)

ДУРМИШЕВИЋ Алије РАМА, земљорадник, рођен 1906. године у Слишану код Лебана. Ухапшен од Бугара 17. марта 1943. године приликом претреса терена под сумњом да одржава везе са ПО. Из нишког логора интерниран у КЛ Маутхаузен где је убијен 27. априла 1944. године. (АЈ, упитник за погинуле заточенике логора Маутхаузен – Слишане)

ДУРМИШЕВИЋ Леке САЛИЈА, Ром, ковач у Белој Паланци, рођен 1900. године у Поповцу код Ниша. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у Белој Паланци и доведен у логор. Стрељан 26. марта 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0086002031)

ЕЛЕЗОВИЋ Радослава ДРАГУТИН, Ром, крошњар у Алексинцу (Шуматовачка 15 – ромска четврт), рођен 1898. године у Алексинцу. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у алексиначкој ромској махали и одведен у нишки логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(Мр Б. Јочић, З. Стевановић, Т. Петровић, Алексиначке жртве XX века, 73; АЈ, Ж-0652015003)

ЕЛЕЗОВИЋ РАДОСЛАВ, Ром, крошњар у Алексинцу (Шуматовачка 15 – ромска четврт), рођен 1887. године у Алексинцу. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у алексиначкој ромској махали и одведен у нишки логор. Стрељан 18. јануара 1943. године у Горњој Локошници код Лесковца. Име му је било истакнуто на плакатираној објави коју је потписао крајскомандант Лесковца одмах после стрељања.

(Д. Мирчетић, Светли ликови револуције – рукопис у Завичајном музеју Алексинца; Мр Б. Јочић, З. Стевановић, Т. Петровић, Алексиначке жртве XX века, 73; НМН, ЛЦК, кут. 8, фас. 837)

ЗЕКИЋ Зеке ГАНЕ, Ром, индустријски радник у Нишу, рођен 1880. године у Ужицу. Био је ромски кмет махале Стамбол капија код Народног позоришта. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0296027030; АЈ, фонд комисије за репатријацију, фас. 1; НМН, ЛЦК, кут. 10, фас. 16, изјава Арифа Еминовића)

ЗЕКИЋ Исмаила ИБРАХИМ, Ром, индустријски радник у Нишу, рођен 1918. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Интерниран на принудни рад у логор Дахау где је убијен 10. септембра 1944. године.

(АЈ, Ж-0360105012; АЈ, фонд комисије за репатријацију, фас. 1)

ЗЕКИЋ Раме РАДЕ, Ром, индустријски радник у Нишу, рођен 1912. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године

у Нишу и одведен у логор. Интерниран на принудни рад у логор Дахау где је убијен 1944. године.

(АЈ, Ж-0354005013; АЈ, фонд комисије за репатријацију, фас. 1)

ИБИШЕВИЋ АЛИМ, Ром, индустријски радник у Власотинцу, рођен 1885. године у Власотинцу. Ухапшен од Немаца 1943. године у Власотинцу и доведен у логор где је умро јула 1943. године.

(АЈ, Ж-0747026008)

ИБИШЕВИЋ Атема ЕЛИТ, Ром, индустријски радник у Нишу, рођен 1895. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0354003006)

ИБИШЕВИЋ МЕХМЕТ, Ром, носач у Нишу, рођен у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 23. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. И/2)

ИБИШЕВИЋ Исе МИЛАН, ковачки радник из Градашнице код Лесковца. Ухапшен од четника Косте Пећанца 1942. године у свом селу због сарадње са ПО. Из нишког логора интерниран на принудни рад у Норвешку где је убијен.

(НМН, ЛЦК, кут. 11)

ИБИШЕВИЋ – МЕМЕТОВИЋ Мемета РАМАДАН, Ром, носач у Нишу (Сточни Трг 97), рођен 1915. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 23. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. И/4; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

ИБИШЕВИЋ Алије САИТ, Ром, продавац у Нишу (Сточни трг 80А), рођен 1889. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942.

године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 23. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, И/3; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

ИБИШЕВИЋ Атема САИТ, Ром, носач у Нишу (Сточни Трг 18), рођен 1895. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 23. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. И/4; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

ИБРАИМОВИЋ ПЕЛИВАН, земљорадник из Бојника. Ухапшен од СДС-а 23. априла 1942. године у Лапотинцу као припадник месне партизанске десетине. Из нишког логора интерниран на принудни рад у Норвешку. Умро је после рата од последица логора.

(НМН, ЛЦК, к. 15, ф-448)

ИБРАХИМОВИЋ Беџета АШИМ, Ром, ученик у Нишу (Душана Поповића 3-А), рођен 1921. године у Нишу. Ухапшен од Немаца септембра 1941. године у Нишу. Умро новембра 1941. године у нишком логору.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. И/28)

ИБРАХИМОВИЋ Јелмана СЕЛМАН, Ром, таљигаш у Нишу (Сточни Трг 117), рођен 1885. године у Нишу. Ухапшен од Немаца децембра 1943. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан маја 1944. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. И/6)

ИБРИЋ МИЛУТИН, Ром, ковачки радник, рођен 1905. године у Биљегу код Мерошине. Стрељан 15. октобра 1942. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0335008011)

ИСМАИЛОВИЋ МУСА, Ром, таљигаш у Нишу, рођен 1874. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одве-

ден у логор. Умро 1943. године код своје куће од последица логора и сахрањен на циганском гробљу у Нишу.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. М/100; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

ИСМАИЛОВИЋ СЕФЕР, Ром, бравар у Нишу, рођен 1893. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша. (ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

ИСМАИЛОВИЋ Раима СМАЈА, Ром, индустријски радник у Нишу (Сточни Трг 66), рођен 1889. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 23. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, кут. 8, ф. б. б. – списак погинулих и стрељаних у току Другог светског рата –подаци СУБНОР-а; НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. И/26; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

ЈАНКОВИЋ Гаврила БОЖИДАР, Ром, џамбас, рођен 1923. године у Бежишту код Беле Паланке. Заробљен од четника Косте Пећанца као борац месне партизанске десетине Бабичког партизанског одреда марта 1942. године на појатама изнад села Ђелије (нишко Заплање). Из нишког логора интерниран 23. априла 1942. године на принудни рад у Норвешку. Стрељан 25. јануара 1943. године у логору Ботн.

(АЈ, Ж-0087036002; Др А. Спасић, др С. Костић, др Н. Живковић, Бела Паланка и околина у НОР-у..., стр. 294)

ЈУСУФОВИЋ Реџепа НЕЏЕП, Ром, свирач у Нишу (Војислава Илића 21-А), рођен 1921. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор где је убијен 20. децембра 1942. године.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. Ј/2)

КАДРИЈЕВИЋ Кадрије ОСМАН, Ром, ковач у Нишу, рођен 1918. године у Нишу. Ухапшен од Немаца јануара 1942. године у Нишу и одведен у логор у сврху сахрањивања на Бубњу. Стрељан 20. маја 1942. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. К/2; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

КАСУМОВИЋ Сулејмана ЈЕЛЕНКО, Ром, ковачки радник у Мокри код Беле Паланке, рођен 1890. године у Цариброду (Димитровград). Ухапшен од Бугара јануара 1943. године у Мокри приликом претреса терена и потере за четницима и одведен у нишки логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0087037001)

КАСУМОВИЋ Касума МУСТАФА, Ром, индустријски радник у Прокупљу, рођен 1890. године у Гњилану. Ухапшен од Немаца 1942. године у Прокупљу и одведен у нишки логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, К/74; АЈ, Ж-0006007005)

КОСТИЋ ЂОРЂЕ, Ром, крошњар у Алексинцу (Шуматовац – ромска четврт). Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у алексиначкој ромској махали и одведен у нишки логор. Стрељан 18. августа 1943. године на Бубњу код Ниша.

(Мр Б. Јочић, З. Стевановић, Т. Петровић, Алексиначке жртве XX века, стр. 73)

КРСТИЋ Николе МИЛЮРАД, Ром, земљорадник, рођен 1925. године у Ваљеви. Одведен у логор на Бањици и јуна 1944. године предат у надлежност Специјалној команди 1005 за уништавање трагова злочина. Стрељан 20. јула 1944. године на Бубњу код Ниша у циљу одмазде због напада партизана на пругу код Витковца. Име му је било истакнуто на излепљеним плакатима 21. јула 1944. године. Писало је да је стрељан као „комуниста“.

(НМН, ЛЦК, кут. 12, фас. б. б.; кут. 13, фас. б. б.; Nemačka obaveštajna služba u okupiranoj Jugoslaviji – zbornik dokumenata (Srbija), knjiga VIII, стр. 768; Logor Banjica – logoraši, knjiga 2, стр. 315)

КРСТИЋ Николе РАДОСЛАВ, Ром, земљорадник, рођен 1922. године у Ваљеву. Одведен у логор на Бањици и јуна 1944. године предат у надлежност Специјалној команди 1005 за уништавање трагова злочина. Стрељан 20. јула 1944. године на Бубњу код Ниша у циљу одмазде због напада партизана на пругу код Витковца. Име му је било истакнуто на излепљеним плакатима 21. јула 1944. године. Писало је да је стрељан као „комуниста“.

(НМН, ЛЦК, кут. 12, фас. б. б.; кут. 13, фас. б. б.; Nemačka obaveštajna služba u okupiranoj Jugoslaviji – zbornik dokumenata (Srbija), knjiga VIII, стр. 768; Logor Banjica – logoraši, knjiga 2, стр. 315)

КУРТИЋ Османа ЈУСУФ, Ром, чистач обуће, рођен 1911. године у Нишу (Сточни Трг 70А). Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 18. августа 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. К/69; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

КУРТИЋ Курте РАМА, Ром, индустријски радник у Алексинцу, рођен 1900. године у Алексинцу. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у алексиначкој ромској махали и одведен у нишки логор. Стрељан 18. августа 1943. године на Бубњу код Ниша.

(Мр Б. Јочић, З. Стевановић, Т. Петровић, Алексиначке жртве XX века, стр. 73; АЈ, Ж-0006002005)

КУРТИЋ Шахира ТРАЈКО, Ром, чистач обуће у Нишу, рођен 1928. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. К/70; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

ЛАТИФОВИЋ ИБРАХИМ – КАРАКОН, Ром, џамбас у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

ЛАТИФОВИЋ Шеме РЕЏЕП, Ром, индустријски радник у Лесковцу, рођен 1926. године у Лесковцу. Ухапшен од Немаца 1943. године у Лесковцу и доведен у логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0757047019)

ЛАТИФОВИЋ Османа ТРАЈКО, Ром, ковач, рођен 1888. године у Нишу. Ухапшен од Немаца јуна 1943. године у Нишу и одведен у логор, где је остао до марта 1944. године. Умро 12. новембра 1947. године од последица мучења у логору.

ЛИЧИЋ Демира ИБРО, Ром, индустријски радник, рођен 1909. године у Моклишту код Беле Паланке. Ухапшен од Немаца 1942. године и спроведен у затвор Среског суда у Нишу где је умро 5. августа 1943. године.

(АЈ, Ж-0086003030)

ЛИЧИЋ Омера ОМЕР, Ром, ковач, рођен 1910. године у Белој Паланци. Заробљен од СДС-а 1942. године као борац Сврљишког ПО и осуђен на смрт. Стрељан 10. јула 1943. године на Бубњу у циљу одмазде због убиства једног поручника СДС-а.

(АЈ, Ж-0471002014)

ЛИЧИЋ Османа ОСМАН, Ром, ковач, рођен 1908. године у Белој Паланци. Ухапшен јануара 1943. године и спроведен у логор као талац. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша са великом групом нишких и алексиначких Рома.

(АЈ, Ж-0471002014)

МАЈИРОВИЋ Боре МИРКО, Ром, трговачки помоћник у Нишу, рођен 15. августа 1915. године у Нишу. Из нишког логора конфиниран у логор на Бањици где је стрељан 9. маја 1942. године.

(НМН, ЛЦК кут. 12, ф. М-92).

МАМУТОВИЋ Јунуза ЦЕМАИЛ, Ром, музикант у Нишу (Вождова 102), рођен 1913. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 20. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, картон логораша, М/4; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

МЕКИЋ Меке МУСЕИН, Ром, носач у Нишу (Сточни Трг 10), рођен 1917. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 18. августа 1943. године на Бубњу.

(НМН, ЛЦК, кут. 8, ф. б. б. – списак погинулих и стрељаних у току Другог светског рата – подаци СУБНОР-а; НМН, картон логораша, бр. М/70; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

МЕКИЋ ХАСАН, Ром, индустријски радник у Нишу, рођен 1900. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, картон логораша, бр. М/69; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

МЕМИШЕВИЋ – МЕКИЋ АСАН, Ром, кочијаш, рођен у Нишу (Сарајевска 29). Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. И/4; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

МЕЦИЋ ДИМИТРИЈЕ, Ром, крошњар у Алексинцу (Црквена 27), рођен 1864. године у Газдару код Медвеђе. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у алексиначкој ромској махали и одведен у нишки логор. Стрељан 18. јануара 1943. године у Горњој Локошници код Лесковца. Име му је било истакнуто на плакатираној објави коју је потписао крајскокомандант Лесковца одмах после стрељања.

(Д. Мирчетић, Светли ликови револуције – рукопис у Завичајном музеју Алексинца)

МИФТАРОВИЋ Мифтара БАНИ, Ром, земљорадник, рођен 1926. године у Рачи код Куршумлије. Ухапшен од Бугара јуна 1943. године приликом потере за четницима у Косаници и одведен у нишки логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0282059002)

МИФТАРОВИЋ Мифтара ЈАНУЗ, Ром, земљорадник, рођен 1925. године у Рачи код Куршумлије. Ухапшен од Бугара јуна 1943. године приликом потере за четницима у Косаници и одведен у нишки логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0282059003)

МИФТАРОВИЋ Мифтара ЉАТО, Ром, земљорадник, рођен 1921. године у Рачи код Куршумлије. Ухапшен од Бугара јуна 1943. године приликом потере за четницима у Косаници и одведен у нишки логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0282059005)

МУРАТОВИЋ Селмона СОЛИЈА, Ром, индустријски радник у Лесковцу, рођен 1923. године у Лесковцу. Ухапшен од Немаца 1943. године у Лесковцу и доведен у логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0297028126)

МУСТАФИЋ Камбера АЈРУШ, Ром, индустријски радник у Нишу, рођен 1920. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0354003001)

МУСТАФИЋ Демира АЛИТ, Ром, снајдер у Нишу (Знепољска 71), рођен 1925. године у Нишу. Ухапшен од Немаца јануара 1942. године и одведен у логор у сврху сахрањивања. Стрељан 7. маја 1942. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, М/103; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

МУСТАФИЋ КАМБЕР, Ром, рођен у Нишу. Ухапшен од Немаца и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, картон логораша, М/98; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

МУСТАФИЋ Демира НЕАЗИ, Ром, индустријски радник у Нишу (Знепољска 71), рођен 1927. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године и спроведен у логор. Стрељан 18. августа 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, М/99)

МУСТАФИЋ Мустафе РУШИТ, Ром, продавац старина у Нишу (Јована Бабунског 10), рођен 1888. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, М/100; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

МУСТАФИЋ САБИТ, Ром, носач у Нишу, рођен 1870. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор а потом пребачен у затвор Специјалне полиције и у Казнени завод. Умро 1944. године од задобијених рана у Казненом заводу и сахрањен на циганском гробљу у Нишу.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. М/101; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

МУСТАФИЋ СИБИН, Ром, рођен у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор где је умро 1943. године.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. М/141; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

МУТИЋ Зубе БЕКО, Ром, индустријски радник у Прокупљу, рођен 1899. године у Прокупљу. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у Прокупљу и одведен у нишки логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/145)

МУТИЋ Зудије РУВЧЕ, Ром, индустријски радник у Прокупљу, рођен 1908. године у Прокупљу. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у Прокупљу и одведен у нишки логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. М/144)

ОСМАНОВИЋ Николе ГАВРИЛО, Ром, земљорадник из Врела код Алексинца, рођен 1923. године. Ухапсили га Немци и љотићевци 16. јула 1944. године приликом претреса села као партизанског сарадника. Стрељан 14. септембра 1944. године у кругу логора приликом његовог расформирања. Сахрањен у гробници поред оgrade садашње касарне „Стеван Синђелић“.

(НМН, ЛЦК, кут. 12, ф. О-7)

ОСМАНОВИЋ ОСМАН, Ром, индустријски радник у Алексинцу. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у алексиначкој ромској махали и одведен у нишки логор. Стрељан 18. августа 1943. године на Бубњу код Ниша.

(Мр Б. Јочић, З. Стевановић, Т. Петровић, Алексиначке жртве XX века, стр. 73)

ОСМАНОВИЋ Рамана ХАМО, Ром, ковач у Нишу (Мраморска 11), рођен 1911. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, кут. 8, ф. б. б. – списак погинулих и стрељаних у току Другог светског рата – подаци СУБНОР-а; НМН, ЛЦК, картон логораша, О/1; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

ПАШИЋ Мусе МАМУТ, Ром, продавац у Нишу (Сточни Трг 47), рођен 1902. године у Нишу. Ухапшен од Немаца јула 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 23. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша. (НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. А/25; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

ПЕТРОВ Јосипа ГРИГОВ, Рус, Ром, по занимању земљорадник у Параћину, рођен 1913. у Винковцима (Хрватска). Немци су га ухапсили септембра 1942. године у Параћину и спровели у нишки логор. Стрељан 10. јануара 1943. године на Бубњу код Ниша. (АЈ, Ж-2411074006; подаци из Историјског архива у Јагодини)

РАМАДАНОВИЋ ИБРАХИМ, Ром, таљигах у Нишу, рођен 1879. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша. (НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. Р/10; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

РАМАДАНОВИЋ Рамадана ЛАТИФ, Ром, носач у Нишу (Мраморска 8), рођен 1894. године у Приштини. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша. (НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. Р/11; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

РАМИЋ ЛАЛЕ, Ром, индустријски радник у Алексинцу. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у алексиначкој ромској махали и одведен у нишки логор. Стрељан 18. августа 1943. године на Бубњу код Ниша. (Мр Б. Јочић, З. Стевановић, Т. Петровић, Алексиначке жртве XX века, стр. 73)

РАМИЋ Дуне МАРКО, Ром, индустријски радник у Алексинцу, рођен 1894. године у Алексинцу. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у Лесковцу и одведен у нишки логор. Стрељан 10. јануара 1943. године на Бубњу код Ниша. (Мр Б. Јочић, З. Стевановић, Т. Петровић, Алексиначке жртве XX века, стр. 73; АЈ, Ж-0006010019)

РАМИЋ Косане РЕВКА, Ромкиња, домаћица у Нишу (Брегалничка 38), рођена 1915. године у Нишу. Ухапшена од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведена у логор где је умрла 1943. године. (НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. Р/12)

РАМИЋ ФАИК, Ром, радник у Нишу (Брегачничка 38), рођен 1900. године у Куманову (Македонија). Ухапшен под оптужбом да је продавао покварено кучеће месо и осуђен на смрт. Из Среског затвора изведен на Бубањ и стрељан 1942. године.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. Р/113; кут. 10, фас. 16, изјава Мухарема Алијевића)

РЕЧКОВИЋ Трајка ЛЈУБА, Ром, земљорадник, рођен 1. јануара 1914. године у Горњем Брестовцу код Бојника. Ухапшен од Бугара 17. марта 1943. године приликом претреса терена под сумњом да одржава везе са ПО и из лесковачког затвора предат нишком логору 2. априла. Интерниран на принудни рад у КЛ Маутхаузен где је убијен 4. фебруара 1944. године.

(ИАБ, BdS, А-419, Ј. Стефановић, Жртве фашизма..., стр. 20–21; АЈ, упитник за погинуле заточенике логора Маутхаузен – Горњи Брестовац)

РЕЦЕПОВИЋ Фазлије АЛИЈА, Ром, земљорадник, рођен 1924. године у Радиновцу код Лебана. Ухапшен од Бугара 17. марта 1943. године приликом претреса терена под сумњом да одржава везе са ПО. Из нишког логора интерниран у КЛ Маутхаузен где је убијен 1944. године.

(АЈ, упитник за погинуле заточенике логора Маутхаузен – Радиновац)

РЕЦЕПОВИЋ Асана ЈАШАР, Ром, земљорадник, рођен 1901. године у Орану код Лебана. Ухапшен од Бугара 17. марта 1943. године приликом претреса терена под сумњом да одржава везе са ПО и из лесковачког затвора предат нишком логору 2. априла. Интерниран на принудни рад у КЛ Маутхаузен где је убијен 7. маја 1943. године.

(ИАБ, BdS, А-419, АЈ, упитник за погинуле заточенике логора Маутхаузен – Оране)

РУШИТОВИЋ Рушете САЛИМ, Ром, носач у Нишу (Генерала Чарнојева 23), рођен 1891. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 23. априла 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. Р/29; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

САВИЋ ДИМИТРИЈЕ, Ром, крошњар у Алексинцу (Шуматовац – ромска четврт), рођен 1875. године у Алексинцу. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у алексиначкој ромској махали и одведен у нишки логор. Стрељан 18. јануара 1943. године у Горњој Локошници код Лесковца. Име му је било истакнуто на плакатираној објави коју је потписао крајскокомандант Лесковца одмах после стрељања. (Д. Мирчетић, Светли ликови револуције – рукопис у Завичајном музеју Алексинца; Мр Б. Јочић, З. Стевановић, Т. Петровић, Алексиначке жртве XX века, стр. 73; НМН, ЛЦК, кут. 8, фас. 837)

САИТОВИЋ Јашара МЕХМЕД, Ром, бравар железничке радионице у Нишу (Душана Поповића 3А), рођен 1916. године у Лесковцу. Ухапшен од Немаца септембра 1941. године у Нишу и одведен у логор где је убијен новембра 1941. године.

(НМН, ЛЦК, кут. 8, ф. б. б. – списак погинулих и стрељаних у току Другог светског рата – подаци СУБНОР-а; НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. С/2)

САЛИЈЕВИЋ С. РАМИЗ – МЕЧКАР, Ром, бравар у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

СЕЛИМУСТАФИЋ МИФТАР, Ром, индустријски радник у Алексинцу, рођен у Лесковцу. Ухапшен од Немаца 1943. године у Лесковцу и доведен у логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0354011007)

СЕЛИМУСТАФИЋ РЕЏЕП, Ром, индустријски радник у Лесковцу. Ухапшен од Немаца 1943. године у Лесковцу и доведен у логор. Стрељан 21. октобра 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0354011006)

СИНАНОВИЋ ФЕЈЗА, Ром, бравар у Нишу, рођен 1875. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша. По другим подацима, умро је од тифуса у Казненом заводу у Нишу. (ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67; НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. С/48)

СМАИЛОВИЋ Дуке КОСТА, Ром, индустријски радник у Алексинцу, рођен 1898. године у Алексинцу. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у алексиначкој ромској махали и одведен у нишки логор. Стрељан 18. августа 1943. године на Бубњу код Ниша.

(Мр Б. Јочић, З. Стевановић, Т. Петровић, Алексиначке жртве XX века, стр. 73; АЈ, Ж-0006001015)

СУЉИЋ Мије ДРАГОЉУБ, Ром, индустријски радник у Алексинцу, рођен 1890. године у Јагодини. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у алексиначкој ромској махали и одведен у нишки логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(АЈ, Ж-0006007005)

СУЉИЋ ЧАЛЕ, Ром, индустријски радник у Алексинцу. Ухапшен од Немаца октобра 1942. године у алексиначкој ромској махали и одведен у нишки логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(Мр Б. Јочић, З. Стевановић, Т. Петровић, Алексиначке жртве XX века, стр. 73)

ТАФИЋ Меке ТОДОР, Ром, земљорадник, рођен 1912. године у Орану код Лебана. Ухапшен од Бугара 17. марта 1943. године приликом претреса терена под сумњом да одржава везе са ПО и из леско-

вачког затвора предат нишком логору 2. априла. Интерниран на принудни рад у КЛ Маутхаузен где је убијен 27. јуна 1944. године. (ИАБ, VdS, A-419, АЈ, упитник за погинуле заточенике логора Маутхаузен – Оране)

УСЕИНОВИЋ Деке МЛАДЕН, Ром, ковач, рођен 1921. године у Миљковцу код Ниша. Ухапшен од СДС-а 27. јула 1942. године код куће као борац месне десетине Сврљишког (Нишавског) ПО. Осуђен на смрт од стране преког суда СДС-а у Нишу и предат немачком логору као талац за потребе одмазде. Стрељан 8. септембра 1942. године на Бубњу код Ниша.

(ИАБ, УГБ СП IV, кут. 116-Б, рег. бр. 369/32; ИАН, фонд Среска комисија за ратну штету –Ниш, кут. 2, фас. „Миљковац“)

УСЕИНОВИЋ РАСИМ, Ром, ковач у Нишу, рођен 1892. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша. (НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. У/5; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

УСЕИНОВИЋ Усеина САЛИЈА, Ром, кочијаш у Нишу (Мраморска 2), рођен 1885. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрељан 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. У/4; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

УСКОКОВИЋ Милића ДРАГОЉУБ – ЈАНЧА, Ром, ковач, рођен 15. априла 1916. године у селу Бабичко код Брестовца. Ухапшен од четника Косте Пећанца фебруара 1942. године на Бабичкој гори као месни партизан (по другим подацима, заробљен 20. марта 1942. на Соковини изнад села Туларе). Из нишког логора конфиниран са Луком Анђелковићем у логор на Бањици и стрељан 25. децембра 1942. године у Јајинцима код Београда. Име му је било истакнуто на излепљеним плакатима од 29. децембра 1942. године.

(АЈ, Ж-0109004006; Logor Banjica – logoraši, књига 1, стр. 447; податке за Драгољуба Ускоковића дао Душан Јовановић из села Гаре – нишко Запаље)

ЦЕМАИЛОВИЋ Цемаила ИСМАИЛ, Ром, ковач у Нишу (Сарајевска 41), рођен 1892. године у Нишу. Ухапшен од Немаца 20. октобра 1942. године у Нишу и одведен у логор. Стрелян 24. фебруара 1943. године на Бубњу код Ниша.

(НМН, ЛЦК, картон логораша, бр. Ц/1; ИАН, КОЗАРА, кут. 1, фас. 67)

5.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

ИЗВОРИ

Необјављени:

Архив Југославије (АЈ), фонд Жртве рата (1941–1945) (ЖР), упитник за страдалог Драгутина Дурмишевића (0265043002); фонд Ратна штета (1941–1945) (ФРШ Ниш), фасцикла 5 – Ниш, искази Меда Омеровића, Анеција Куртића, Софије Лимановић, Афете Куртић, Нафире Салијевић и Анифе Ашимовић из Ниша.

Војни архив (ВА), Национални архив Вашингтон (НАВ), серија микрофилмованих докумената под ознаком Т-501 (Т-501), ролна (Р) 253, снимак (С) 173

Историјски архив Ниш (ИАН), фонд Окружно повереништво за утврђивање злочина окупатора и његових помагача Ниш 1944–1947 (даље: КОЗАРА), кутија (даље: к) 4, фасцикла (даље: ф) 696; IX свеска уписа ратне штете Ниш за 1945. годину; микротека „Дража Михаиловић и Немци“, микрофилм 7, снимак 4, депеша D-675; Среска комисија за ратну штету – Алексинац, кут. 1, док. бр. 3/59

Народни музеј Ниш (НмН), Меморијални комплекс „12. Фебруар“ (МК12ф), изјаве Јаше Ашимовића, Асана Саиповића и Бајрама Далиповића

Објављени извори

Новине:

Време (1927, август 15)

Ново време (1941, мај 31)

Ново време (1941, јун 10)

Ново време (1942, фебруар 20)

Општинске новине (1940, новембар 11) Београд

Телеграф (2020, август 3)

ЛИТЕРАТУРА

Периодика:

Баришић, Ђ. (1962). Један геноцид у Србији. Гласник Етнографског института САНУ, 11, стр. 69–92.

Ђорђевић, Д. Б. (2009). Страдање српских Рома у Другом светском рату. Теме, 33(2), стр. 465–482.

Максимовић, Љ. (2006). Топоним „Циган-мала” у Нишу. Пешчаник, 5, стр. 107–118.

Милетић, А. (1977). О страдању Рома у Југославији за време Другог светског рата. Зборник за друштвене науке Матице српске, стр. 63–64, 109–128.

Озимих, Н. (2009). Роми у логору на Црвеном крсту у Нишу 1942–1944. Гласник Историјског архива Ниш, 6, стр. 203–218.

Pisari, M. (2012). Anticiganizam u Srbiji za vreme Holokausta. Tragovi prošlosti, 2, стр. 45–66.

Литература

Goldstein, I. (2001). *Holokaust u Zagrebu*. Zagreb: Novi Liber.

Ђорђевић, Д. Б. (2010). Страдање српских Рома у Другом светском рату: религиолошки наговештај и омањи ромолошки драгуљ. У: На коњу с лаптопом у бисагама. Увод у ромологију (стр. 179–189). Нови Сад; Ниш: Прометеј; Машински факултет.

Ђирић, Ј. (ур.). (1995). Енциклопедија Ниша – природа, простор, становништво. Ниш.

Јашић, Н. (2024). *Stari niški Kiptijani*. Novi Sad: Prometej.

Kenrick, D. (2001). *Gypsies under the Swastika*. Hatfield: University of Hertfordshire Press.

Lewy, G. (2000). *The Nazi persecution of the Gypsies*. Oxford: Oxford University Press.

Микковић, Е., Радојчић, М. (ур.). (2009). *Logor Banjica – logoraši (knjige zatočenika koncentracionog logora Beograd–Banjica 1941–1944) (књ. 1)*. Beograd.

Миловановић, М. М. (1983). Немачки концентрациони логор на Црвеном крсту у Нишу и стрељања на Бубњу. Ниш–Београд: Институт за савремену историју; Општински одбор СУБНОР Ниша; Народна књига.

Кнежевић, М., Стефановић, М. (ур.). (2011). *Нишки лексикон*. Београд.

Озимић, Н. и др. (2014). *Жртвелагера Ниш*. Ниш: Медивест; Народни музеј.

Озимић, Н. (2024). *12. фебруар 1942: сећања*. Београд: Музеј жртава геноцида.

Pisari, M. (2014). *Stradanje Roma u Srbiji za vreme Holokausta*. Beograd.

Ristović, M. (2023). *Putovanje Karla Bluma kroz Balkan (1942–1943): prilog za istoriju Porajmosa*. Beograd: Čigoja štampa.

Stojanović, D., Jacobi, T., & Pissarri, M. (yp.). (2024). *Roma in Serbia and Bosnia and Herzegovina: Local histories and memories of World War II*. Beograd.

Pamuk, Ş. (2000). *A monetary history of the Ottoman Empire*. Cambridge: Cambridge University Press.

О АУТОРУ

Небојша Озимих (1962, Ниш) дипломирао на Катедри за историју Филозофског факултета у Нишу. Запослен у Народном музеју Ниш као виши кустос историчар задужен за збирке Меморијалног комплекса „12. фебруар”. Аутор дванаест изложби и сталне поставке у Меморијалном комплексу „12. фебруар”. Објавио или приредио 31 књигу из историографије. Сарадник на пројектима Лексикон Ниша, Енциклопедија Ниша (спорт) и *Encyclopaedia Constantini* (Universita di Bologna). Превођен на грчки, руски, енглески, француски и италијански језик.

За радове у области историографије добио награду Града Ниша „11. јануар”, награду Савеза јеврејских општина Југославије за рукопис „Јевреји Ниша” и друге.

Живи и ради у Нишу.

САДРЖАЈ

1. УВОД	5
НАСЕЉА РОМА	6
2. СТРАДАЊЕ РОМА У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ НА ПОДРУЧЈУ НИША И ОКОЛИНЕ (1941–1944)	19
ХАПШЕЊЕ РОМА ИЗ ОКОЛНИХ МЕСТА	29
БРОЈ СТРАДАЛИХ РОМА	31
СВЕДОЦИ И СУЂЕЊА	32
3. ПОДАЦИ О НИШКИМ ЦИГАНИМА У ТОКУ РАТА (1941–1945)	37
ЈАШАР АШИМОВИЋ	37
БАЈРАМ ДАЛИПОВИЋ	56
АСАН САИПОВИЋ	59
4. СПИСАК РОМА ЖРТАВА ЛОГОРА У НИШУ	67
5. ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА	97
6. О АУТОРУ	103

Небојша Озимих
**СТРАДАЊЕ РОМА У ДРУГОМ
СВЕТСКОМ РАТУ У НИШУ И ОКОЛИНИ**

Издавач
Музеј жртава геноцида

За издавача
Бојан Арбутина

Лектура
Исидора Ињац

Прелом
Arhetip Studio

Извршни уредник
Бојан Арбутина

Ликовно-графички уредник
др ум. Никола Радосављевић

Штампа
Intra.Net Centar, Београд

Тираж
200

ISBN

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.485-058.65(=214.58)"1939/1945"

ОЗИМИЋ, Небојша, 1962-

Страдање Рома у Другом светском рату у Нишу и околини / Небојша
Озимих. - Београд : Музеј жртава геноцида, 2026 (Београд : Intra.Net Centar).
- 103 стр. : илустр. ; 25 см. - (Едиција) (Едиција *Sine ira et studio* = Без гнева и
пристрасности)

Тираж 200. - О аутору: стр. 103. - Напомене и библиографске референце уз
текст. - Библиографија: стр. 97-100.

ISBN 978-86-82832-29-4

а) Геноцид -- Роми -- Други светски рат
1939-1945 -- Ниш

COBISS.SR-ID 194320905

